

**ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ «ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»**

Хмельницький фаховий коледж

Циклова комісія соціально-економічних та загальноосвітніх дисциплін

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор

Хмельницького фахового коледжу
Університету „Україна”

Ольга ПОЛЬОВИК

« 02 » 09 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 2.1 Вступ до спеціальності та основи теорії соціальної роботи

(шифр і назва навчальної дисципліни)

освітня програма Соціальна робота

(назва освітньої програми)

освітнього-професійний ступінь фаховий молодший бакалавр

(назва освітнього рівня)

галузь знань 23 Соціальна робота

(шифр і назва галузі знань)

Спеціальність(ності) 231 Соціальна робота

(шифр і назва спеціальності(тей))

Спеціалізація(ї) _____

(назва спеціалізації)

інститут, філія, факультет, коледж Хмельницький фаховий коледж

(назва навчально-виховного підрозділу)

Обсяг, кредитів: 120/4

Форма підсумкового контролю: екзамен

Хмельницький 2024 рік

Робоча програма Вступ до спеціальності та основи теорії соціальної роботи
(назва навчальної дисципліни)

для студентів за галуззю знань 23 „Соціальна робота”
спеціальністю 231 „Соціальна робота”

„29” серпня 2024 року – 52 с.

Розробники:

Корабльова Олена Олександрівна – старший викладач циклової комісії соціально-економічних та загальноосвітніх дисциплін

(вказати авторів, їхні посади, навчально-виховний підрозділ, кафедру, наукові ступені та вчені звання)

Викладачі:

Корабльова Олена Олександрівна – старший викладач циклової комісії соціально-економічних та загальноосвітніх дисциплін

(вказати всіх викладачів, які працюють за даною програмою, їхні посади, навчально-виховний підрозділ, кафедру, наукові ступені та вчені звання)

Робочу програму навчальної дисципліни розглянуто і затверджено на засіданні циклової комісії соціально-економічних та загальноосвітніх дисциплін

Протокол від „29” серпня 2024 року № 1

Голова циклової комісії
соціально-економічних та
загальноосвітніх дисциплін

(підпис)

Єлена ГЕДЕЛЕВИЧ
(прізвище та ініціали)

„29” серпня 2024 року

Робочу програму погоджено з керівником групи з розробки та розвитку ООП
«Соціальна робота» (2024 р.)

(назва освітньої програми)

„29” серпня 2024 року

Керівник групи розробки
та розвитку ООП
«Соціальна робота»

Ольга ПОЛЬОВИК

ПРОЛОНГАЦІЯ РОБОЧОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Навчальний рік	20_/20_			
Дата засідання циклової комісії				
№ протоколу				
Підпис голови циклової комісії				

Матеріали до курсу розміщені на сайті Інтернет-підтримки
навчального процесу

<http://vo.ukraine.edu.ua/course/view.php?id=6918> за адресою:

<http://vo.ukraine.edu.ua/course/view.php?id=3772>

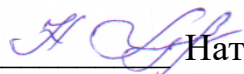
(вказати адресу)

Робочу програму перевірено

„29” серпня 2024 року

Завідувач відділу освітньої діяльності
Хмельницького фахового
коледжу Університету «Україна»

(підпис)

Наталія ЛУЦКЕВИЧ

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

1.	ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	5
2.	МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
3.	РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗА ДИСЦИПЛІНОЮ, ВІДПОВІДНІСТЬ ПРОГРАМНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ КОМПОНЕНТАМ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ.....	6
4.	ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
4.1.	Анотація дисципліни.....	8
4.2.	Структура навчальної дисципліни.....	10
4.2.1.	<i>Тематичний план</i>	10
4.2.2.	<i>Навчально-методична картка дисципліни</i>	12
4.3.	Форми організації занять.....	13
4.3.1.	<i>Теми практичних занять</i>	13
4.3.2.	<i>Індивідуальні завдання</i>	13
4.3.3.	<i>Індивідуальна навчально-дослідна робота</i>	14
4.3.4.	<i>Теми самостійної роботи студентів</i>	16
5.	МЕТОДИ НАВЧАННЯ.....	18
5.1.	Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.	18
5.2.	Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності.....	19
5.3.	Інклюзивні методи навчання.....	19
6.	СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	20
6.1	Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів.....	21
6.2.	Система оцінювання роботи студентів упродовж семестру.....	22
6.3.	Оцінка за теоретичний і практичний курс: шкала оцінювання національна та ECTS.....	23
6.4.	Оцінка за екзамен: шкала оцінювання національна та ECTS.....	23
6.5.	Загальна оцінка з дисципліни: шкала оцінювання національна та ECTS..	23
6.6	Розподіл балів, які отримують студенти.....	24
6.7	Орієнтовний перелік питань до екзамену.....	24
7.	МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	25

7.1.	Навчально-методичні аудіо- і відеоматеріали, у т.ч. для студентів з інвалідністю.....	25
7.2.	Глосарій (термінологічний словник).....	26
7.3.	Рекомендована література.....	51
7.4.	Інформаційні ресурси.....	52
8.	МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ.....	52

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Загальний обсяг кредитів – 4	Галузь знань 23 Соціальна робота	Вид дисципліни обов'язкова	
	Спеціальність 231 Соціальна робота	Цикл підготовки професійний	
Модулів – 1	Спеціалізація	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 4		1-й	-
Індивідуальне науково-дослідне завдання: реферат	Мова викладання, навчання та оцінювання: українська	Семестр	
Загальний обсяг годин – 120		1-й	-
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 5	Освітньо-професійний ступінь: фаховий молодший бакалавр	30 год.	-
		Практичні, семінарські	
		14 год.	-
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		76	-
Індивідуальні завдання			
Вид семестрового контролю: екзамен			

Примітка.

Програма дисципліни виконується в повному обсязі не залежно від форми навчання.

Аудиторне навантаження заочної форми становить:

1-2 курси навчання ОС «бакалавр» і «молодший бакалавр», ОПС «фаховий молодший бакалавр» та ОКР «молодший спеціаліст» – 20% від аудиторного навантаження денної форми навчання;

3-4 курси ОС «бакалавр», 1-2 курси ОС «магістр» – 25% від аудиторного навантаження денної форми навчання.

Здобувачі освіти заочної форми навчання мають виконати 100% програми дисципліни, тобто виконати всі практичні, лабораторні, контрольні роботи заплановані програмою дисципліни і прикріпити їх на платформу Інтернет-підтримки освітнього процесу Moodle, а теоретичний матеріал опанувати за наявними матеріалами до лекцій (за винятком вступної ознайомчої лекції). Під час сесії для заочної форми навчання проводять вступні лекції, консультації та контрольні заходи (заліки та іспити).

Задля підтримки здобувачів освіти заочної форми навчання для здобуття ними усіх запланованих освітньою програмою компетентностей і програмних результатів навчання, університет надає додаткову можливість бажаючим здобувачам освіти заочної форми доєднатись за розкладом до аудиторних занять здобувачів освіти денної форми навчання.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою навчального курсу є ознайомлення студентів із базою знань та умінь у соціальній роботі, основами професійної діяльності соціальних працівників, процесом взаємодії з клієнтом, основними поняттями спеціальності “соціальна робота” та її теоретичними засадами.

Основні завдання навчального курсу:

- формування у студентів уявлень про соціальну роботу як соціально-гуманітарну, інтегративну науку, її об’єкт, предмет, мету, завдання, методи і принципи наукових досліджень, міждисциплінарні зв’язки з іншими науками;
- ознайомлення з основними принципами, теоріями, методами, формами і рівнями соціальної роботи як різновиду соціальної практики;
- ознайомлення студентів із властивостями соціальної роботи як професії, у тому числі її функціями, цінностями, етикою;
- формування у студентів уявлень про цілісний образ соціального працівника як людини, що володіє певними характерними духовно-моральними якостями, а також відповідним комплексом знань та умінь;
- розуміння студентами специфіки соціальної роботи з різними категоріями клієнтів (людей), а також на різних рівнях практики;

розвиток навичок критичного мислення та оцінювання щодо наявних соціальних проблем і пошуку шляхів їх розв’язання.

3. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗА ДИСЦИПЛІНОЮ, ВІДПОВІДНІСТЬ ПРОГРАМНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ КОМПОНЕНТАМ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

теоретико-методологічні засади розвитку соціальної роботи як науки та фаху, її особливості в українському контексті;

національно-культурні, морально-етичні, правові та психолого-педагогічні аспекти діяльності соціального працівника;

загальні принципи і методи надання практичної допомоги соціальними працівниками різним верствам населення та в умовах різних соціальних інституцій;

багатство та розмаїття ролей і функцій соціальних працівників у процесі виконання ними професійних обов'язків на різних рівнях втручання;

вміти:

виявляти та вивчати (досліджувати) соціальні проблеми у суспільстві, громаді, групі чи в окремих індивідів;

застосовувати інтерактивні й аналітичні навички для вирішення проблем різних рівнів втручання;

складати план дій та теоретично обґрунтовувати професійне втручання соціального працівника у системи різного порядку;

працювати з людьми різних вікових, професійних, соціальних, політичних, неформальних груп, а також із людьми, що мають особливі потреби;

адекватно та коректно користуватися етичними принципами соціальної роботи;

користуватися інформаційними та іншими видами ресурсів соціальної роботи з метою підвищення особистого освітньо-кваліфікаційного рівня, виявлення, прогнозування та запобігання або пом'якшення можливих соціальних проблем та настроїв у суспільстві.

Рядок дисципліни в „Матриці відповідності загальних програмних компетентностей компонентам освітньої програми”

	ЗК 1	ЗК 2	ЗК 5	ЗК 7	ЗК 8	
Рядок „Матриці спеціальних (фахових) програмних компетентностей компонентам освітньої програми”	ОК 2.1	+	+	+	+	дисципліни в відповідності

Рядок дисципліни в „Матриці забезпечення програмних результатів навчання (ПРН) відповідними компонентами освітньої програми”

	СК 1	СК 2	СК 10	СК 11	СК 12	СК 13
	ОК 2.1	+	+	+	+	+

Рядок дисципліни в „Матриці забезпечення програмних результатів навчання (ПРН) відповідними компонентами освітньої програми”

	ПРН 1	ПРН 5	ПРН 7	ПРН 17
--	--------------	--------------	--------------	---------------

OK 2.1	+	+	+	+
-------------------	---	---	---	---

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

4.1. Анотація дисципліни

Змістовий модуль 1.

Загальна характеристика спеціальності «Соціальна робота»

Тема 1. Історичні аспекти виникнення та розвитку соціальної роботи в Україні та за кордоном.

Соціальна робота в додержавний період існування прадавніх слов'ян. Заснування Київської держави і початки соціальної політики. Вплив хрещення Русі - України на розвиток благодійності. Короткий огляд розвитку соціальної роботи за кордоном.

Соціальна робота як професія. Рівні та типи практики соціальної роботи. Прямі та непрямі соціальні послуги. Функції та ролі соціального працівника. Аналітичні та інтерактивні навички соціального працівника.

Тема 2. Поняття “соціальна робота”. Актуальність розвитку соціальної роботи в Україні. Зміст та структура соціальної роботи

Поняття “соціальна робота”, її мета. Завдання соціальної роботи. Соціальна робота як наукова галузь, різновид суспільної діяльності, соціальний інститут. Міждисциплінарні зв'язки соціальної роботи. Функції соціальної роботи. Цілі соціальної роботи. Структура соціальної роботи. Об'єкт соціальної роботи. Основні принципи теорії соціальної роботи. Специфічні принципи практичної соціальної роботи.

Тема 3. Теоретичні основи соціальної роботи

Вплив сучасної соціальної парадигми на становлення особистості в суспільстві. Наукові погляди на соціальну роботу як на суспільний феномен. Взаємодія теорії і практики соціальної роботи. Діяльність соціальних працівників у сучасних умовах.

Змістовий модуль 2.

Характеристика професійної діяльності соціального працівника

Тема 4. Фах “соціальна робота”

Соціальна робота як професія. Рівні та типи практики соціальної роботи. Прямі та непрямі соціальні послуги. Функції та ролі соціального працівника. Аналітичні та інтерактивні навички соціального працівника.

Тема 5. Соціальний працівник у структурі професійної діяльності

Об’єкт соціальної роботи. Соціальний працівник як суб’єкт професійної діяльності. Професійно-статусна характеристика соціального працівника. Професійна компетентність соціального працівника як умова його ефективної діяльності. Комунікативні уміння як обов’язкова складова успішної професійної діяльності.

Тема 6. Професійна діяльність соціального працівника

Модель професійної діяльності соціального працівника. Мотиваційний аспект у структурі діяльності соціального працівника. Закономірності, принципи і методи практичної соціальної роботи. Організаційні форми соціальної роботи.

Змістовий модуль 3.

Різновиди соціальних послуг у структурі професійної діяльності соціального працівника

Тема 7. Соціальні послуги: основні форми та види.

Структура сфери надання соціальних послуг.
Фінансування соціальних послуг в Україні. Клієнти соціальної роботи.
Сфери практичної соціальної роботи.

Тема 8. Цінності та етика соціальної роботи

Поняття “цінностей соціальної роботи”. Особистісно-моральні якості соціального працівника. Огляд основних цінностей соціальної роботи. Міжнародна Декларація етичних принципів соціальної роботи. Етичні принципи професії соціального працівника.

Змістовий модуль 4.

Основи теорії соціальної роботи

Тема 9. Понятійно-категоріальний апарат соціальної роботи
Міждисциплінарний характер понятійно-категоріального апарату соціальної роботи.

Зміст понять: понятійний апарат, явище, поняття, термін, термінологія, категорія, група понять і категорій соціальної роботи, соціум, соціальне середовище, соціальні відносини, соціалізація, соціальне виховання, соціальна активність, соціальна діяльність, соціальна реабілітація, соціальна адаптація, соціальний захист, соціальний інститут, соціальне інспектування, соціальна діагностика, соціальний педагог, соціальний працівник, соціальне обслуговування, соціальна профілактика, соціальне страхування, соціальний супровід, доброчинність, волонтерський рух.

Тема 10. Методи, форми і технології соціальної роботи.

Основні методи соціальної роботи. Класифікація технологій соціальної роботи. Етапи соціальної технології (теоретичний, методичний, процедурний). Особливості технологій соціальної роботи (гнучкість, неперервність, циклічність, дискретність). Зміст технологізації соціальної роботи (формування процесу, завдання процесу цільової спрямованості, оптимізація соціальної діяльності, 8 забезпечення сталості соціальної діяльності, створення механізмів саморегуляції процесів, забезпечення умов для реалізації мети соціальної роботи).

Дисципліни, вивчення яких обов'язково передують цій дисципліні: історія соціальної роботи, ведення професійної документації

Міжпредметні зв'язки: філософія, педагогіка, психологія, соціальна педагогіка.

4.2. Структура навчальної дисципліни

4.2.1. Тематичний план

Назви змістових модулів і тем	Розподіл годин між видами робіт														Форми та методи контролю знань	
	денна форма							заочна форма								
	У сь о г о	аудиторна						с · р ·	У сь о г о	аудиторна						с · р ·
		у тому числі								у тому числі						
	л	с е м	п р	л а б	і н д			л	с е м	п р	л а б	і н д				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
Модуль 1																
Змістовий модуль 1. Загальна характеристика спеціальності «Соціальна робота»																
Тема 1. Історичні аспекти виникнення та розвитку соціальної роботи в Україні та за кордоном	10	2	2	–	–	–	6	–	–	–	–	–	–	–	АР: опитування СР: письмове завдання для самостійного опрацювання ІР: огляд додаткової літератури, написання есе	

Тема 2. Поняття “соціальна робота”. Актуальність розвитку соціальної роботи в Україні. Зміст та структура соціальної роботи	8	4	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	АР: письмове тестування СР: письмове завдання для самост. опрацювання ІР: огляд додаткової літератури, написання есе
Тема 3. Теоретичні основи соціальної роботи	8	2	2	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	АР: опитування СР: підготовка та проведення презентації ІР: огляд додаткової літератури, написання есе
Модульний контроль	2	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	комп'ютерне тестування
Разом за змістовим модулем 1	28	8	6	-	-	-	14	-	-	-	-	-	-	-	

Змістовий модуль 2. Характеристика професійної діяльності соціального працівника

Тема 4. Фах “соціальна робота”	10	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	АР: опитування СР: письмове завдання для самостійного опрацювання ІР: написання есе
Тема 5. Соціальний працівник у структурі професійної діяльності	8	2	2	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	АР: письмове тестування СР: письмове завдання для самост. опрацювання ІР: огляд додаткової літератури, написання есе
Тема 6. Професійна діяльність соціального працівника	8	2	2	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	АР: письмове тестування СР: письмове завдання для самост. опрацювання
Модульний контроль	2	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	комп'ютерне тестування
Разом за змістовим модулем 2	28	6	6	-	-	-	16	-	-	-	-	-	-	-	

Змістовий модуль 3. Різновиди соціальних послуг у структурі професійної діяльності соціального працівника

Тема 7. Соціальні послуги: основні форми та види	13	4	2	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-	АР: опитування СР: письмове завдання для самостійного опрацювання ІР: огляд додаткової літератури, написання есе
Тема 8. Цінності та етика соціальної роботи	13	4	-	-	-	-	9	-	-	-	-	-	-	-	АР: письмове тестування СР: письмове завдання для самост. опрацювання
Модульний контроль	2	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	комп'ютерне тестування
Разом за змістовим модулем 3	28	8	2	-	-	-	18	-	-	-	-	-	-	-	

Змістовий модуль 4. Основи теорії соціальної роботи

Тема 9. Понятійно-категоріальний апарат соціальної роботи. Міждисциплінарні	13	4	-	-	-	-	9	-	-	-	-	-	-	-	АР: опитування СР: письмове завдання для самостійного опрацювання ІР: огляд додаткової літератури, написання есе
--	----	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	--

й характер понятійно- категоріального апарату соціальної роботи															
Тема 10. Методи, форми і технології соціальної роботи	13	4	-	-	-	-	9	-	-	-	-	-	-	-	АР: письмове тестування СР: письмове завдання для самоств. опрацювання
Модульний контроль	2	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	комп'ютерне тестування
Разом за змістовим модулем 4	28	8	-	-	-	-	20	-	-	-	-	-	-	-	
Усього годин	112	30	14	-	-	-	68	-	-	-	-	-	-	-	
ІНДЗ	8	-	-	-	-	-	8	-	-	-	-	-	-	-	ІНДЗ: реферат
Усього годин	120	30	14	-	-	-	76	-	-	-	-	-	-	-	

**4.2.2. Навчально-методична картка дисципліни
„Вступ до спеціальності та основи теорії соціальної роботи”
Разом: 120 год., лекції – 30 год., семінарські заняття – 14 год., самостійна робота – 76 год.**

Модулі	Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2			Змістовий модуль 3				Змістовий модуль 4		
Назва модуля	Загальна характеристика спеціальності «Соціальна робота»				Характеристика професійної діяльності соціального працівника			Різновиди соціальних послуг у структурі професійної діяльності соціального працівника				Основи теорії соціальної роботи		
Кількість балів за модуль	10 балів				11 балів			7 балів				7 балів		
Лекції	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10				
Теми лекцій	Історичні аспекти виникнення та розвитку соціальної роботи в Україні та за кордоном	Поняття “соціальна робота”. Актуальність розвитку соціальної роботи в Україні. Зміст та структура соціальної роботи	Теоретичні основи соціальної роботи	Фах «соціальна робота»	Соціальний працівник у структурі професійної діяльності	Професійна діяльність соціального працівника	Соціальні послуги: основні форми та види	Цінності та етика соціальної роботи	Понятійно-категоріальний апарат соціальної роботи. Міждисциплінарний характер понятійно-категоріального апарату соціальної роботи	Методи, форми і технології соціальної роботи				
Теми практичних занять	Історичні аспекти виникнення та розвитку соціальної роботи в Україні та за кордоном	Поняття “соціальна робота”. Актуальність розвитку соціальної роботи в Україні. Зміст та структура соціальної роботи	Теоретичні основи соціальної роботи	Фах «соціальна робота»	Соціальний працівник у структурі професійної діяльності	Професійна діяльність соціального працівника	Соціальні послуги: основні форми та види	Цінності та етика соціальної роботи	Понятійно-категоріальний апарат соціальної роботи. Міждисциплінарний	Методи, форми і технології соціальної роботи				
	1 бал	1 бал	1 бал	1 бал	1 бал	1 бал	2 бали	2 бали	2 бали	2 бали	-	-	-	-
Самостійна робота	2бали	2бали	2бали	2бали	2бали	2бали	2бали	2бали	2бали	2бали	2бали	2бали	2бали	2бали
ІНДЗ	9 балів													
Види поточного контролю	Модульні контрольні роботи (16 балів)													

Підсумковий контроль	Екзамен (40 балів)
-------------------------	--------------------

4.3. Форми організації занять

4.3.1. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історичні аспекти виникнення та розвитку соціальної роботи в Україні та за кордоном	2
2	Поняття “соціальна робота”. Актуальність розвитку соціальної роботи в Україні. Зміст та структура соціальної роботи	2
3	Теоретичні основи соціальної роботи	2
4	Фах «соціальна робота»	2
5	Соціальний працівник у структурі професійної діяльності	2
6	Професійна діяльність соціального працівника	2
7	Соціальні послуги: основні форми та види	2
Разом		14

4.3.2. Індивідуальні завдання

№ п/п	Назва теми роботи
1	Завдання: Написання індивідуальної письмової роботи Індивідуальна письмова робота, у якій кожен студент коротко обґрунтовує рішення щодо свого вибору вивчення і професійної діяльності у сфері соціальної роботи. Вимоги до даної роботи - 2-3 сторінки друкованого тексту.
2	Завдання: Опис-аналіз діяльності Здійснити опис-аналіз діяльності установи, яка надає соціальні послуги Ця робота виконується з дотриманням наступних вимог. 1. Опис діяльності установи за схемою “ суб’єкт–управління–мета, функції, ресурси–зміст–об’єкт ”. 2. Проаналізувати діяльність установи за такими критеріями: а) знання необхідні їй спеціалістам для якісної роботи; б) цінності найбільш актуальні в роботі з її користувачами; в) уміння необхідні для роботи в цьому закладі. 3. У якій установі та з якою групою клієнтів Ви хотіли б працювати на наступному курсі?
3	1. Законспектувати схеми: Філософія соціальної роботи; наукові передумови становлення соціальної роботи; наукові складові відокремлення соціальної роботи як професійної діяльності; становлення соціальної роботи як науки і професійної діяльності; типи теорій і моделей соціальної роботи; основні принципи соціальної роботи; основні методи і теорії соціальної роботи; методи соціальної роботи в Європі кінця ХХ – початку ХХІ століття; система надання соціальної допомоги клієнтам; вітчизняна модель соціальної допомоги епохи «соціалізму» Джерело: Карпенко О. Вступ до спеціальності «Соціальна робота». Навчально-методичний посібник. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – С. 181 – 190.

4	Розв'язати соціально-педагогічну задачу: <i>в Олега 10 років є вітчим, який п'є. Мати торгує на ринку і також випиває. Олег іде вранці та повертається пізно ввечері. Мати його годує, вдягає, навіть дає кишенькові гроші. Чим займається дитина знати не хоче. Каже, що за нею у селі також ніхто не дивився.</i> Складіть план роботи та перелічіть соціальні послуги, які надаються в цьому випадку системою соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і соціальних закладів.
5	Розв'яжіть соціально-педагогічні задачі № 27 – 36 (Карпенко О. Вступ до спеціальності «Соціальна робота». Навчально-методичний посібник. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – С. 193 – 195)

4.3.3. Індивідуальна навчально-дослідна робота (навчальний проект)

Індивідуальна навчально-дослідна робота (ІНДР) є видом позааудиторної індивідуальної діяльності студента, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання студентами ІНДР прилюдним захистом навчального проекту.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу – це вид науково-дослідної роботи студента, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Види ІНДЗ, вимоги до них та оцінювання:

- складання ситуаційних завдань із різних тем курсу (**3 балів**);
- огляд літератури з конкретної тематики (**6 балів**);
- анотація прочитаної додаткової літератури з курсу, бібліографічний опис, тематичні розвідки (**3 балів**);
- Підготовка наукової статті з будь-якої теми курсу (**6 балів**);
- Участь у науковій студентській конференції (**3 балів**);
- дослідження різноманітних питань з тематики дисципліни у вигляді есе (**6 балів**).
- дослідження з тематики дисципліни у вигляді реферату (охоплює весь зміст навчального курсу) – **9 балів**.

Орієнтовна структура ІНДЗ – дослідження у вигляді реферату: вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел.

Тематика ІНДЗ

1. Рівні та типи практики соціальної роботи.

2. Прямі та непрямі соціальні послуги.
3. Функції соціального працівника.
4. Ролі соціального працівника.
5. Аналітичні та інтерактивні навички соціального працівника.
6. Соціальні послуги: основні форми та види.
7. Структура сфери надання соціальних послуг.
8. Фінансування соціальних послуг в Україні.
9. Клієнти соціальної роботи.
10. Сфери практичної соціальної роботи.
11. Поняття “цінностей соціальної роботи”.
12. Особистісно-моральні якості соціального працівника.
13. Огляд основних цінностей соціальної роботи.
14. Міжнародна Декларація етичних принципів соціальної роботи.
15. Етичні принципи професії соціального працівника.
16. Проблемні ситуації в соціальній роботі.
17. Канадські “Стандарти практики соціальної роботи”.

**Критерії оцінювання ІНДЗ
(дослідження у вигляді реферату)**

№ з/ п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1.	Обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження	1 бал
2.	Складання плану реферату	1 бал
3.	Критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Виклад фактів, ідей, результатів досліджень у логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання	2 бали
4.	Дотримання правил реферування наукових публікацій	2 бали
5.	Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв’язання проблеми, визначення перспектив дослідження	2 бали
6.	Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел, посилання	1 бал
Разом		9 балів

Оцінка за ІНДЗ у вигляді реферату: шкала оцінювання національна та ECTS

Оцінка за 9-бальною системою		Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
8 – 9	відмінно	5	A	відмінно
6 – 7	добре	4	BC	добре
4 – 5	задовільно	3	DE	задовільно
0 – 3	незадовільно	2	FX	незадовільно з можливістю повторного виконання

4.3.4. Теми самостійної роботи студентів

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історичні аспекти виникнення та розвитку соціальної роботи в Україні та за кордоном	6
2	Поняття “соціальна робота”. Актуальність розвитку соціальної роботи в Україні. Зміст та структура соціальної роботи	2
3	Теоретичні основи соціальної роботи	4
Модульний контроль		2
4	Фах «соціальна робота»	6
5	Соціальний працівник у структурі професійної діяльності	4
6	Професійна діяльність соціального працівника	4
Модульний контроль		2
7	Соціальні послуги: основні форми та види	7
8	Цінності та етика соціальної роботи	9
Модульний контроль		2
9	Понятійно-категоріальний апарат соціальної роботи. Міждисциплінарний характер понятійно-категоріального апарату соціальної роботи	9
10	Методи, форми і технології соціальної роботи	9
Модульний контроль		2
ІНДЗ		8
Разом		76

КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Змістовий модуль та теми курсу	Академічний контроль	Бали	Термін виконання (тижні)
<i>Змістовий модуль 1. Теоретичні основи соціальної роботи</i>			
Тема 1. Історичні аспекти виникнення та розвитку	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	2	I

соціальної роботи в Україні та за кордоном (6 год.)			
Тема 2. Поняття “соціальна робота”. Актуальність розвитку соціальної роботи в Україні. Зміст та структура соціальної роботи (2 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	2	I
Тема 3. Теоретичні основи соціальної роботи (4 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	2	II
Підсумкова модульна контрольна робота (2 год.)	Тестування	4	III
<i>Всього: 14 год.</i>	<i>Всього: 10 балів</i>		
Змістовий модуль 2. <i>Характеристика професійної діяльності соціального працівника</i>			
Тема 4. Фах «соціальна робота» (6 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	2	IV
Тема 5. Соціальний працівник у структурі професійної діяльності (4 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	2	IV- V
Тема 6. Професійна діяльність соціального працівника (4 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	2	V- VI
Підсумкова модульна контрольна робота (2 год.)	Тестування	4	VI
<i>Всього: 16 год.</i>	<i>Всього: 10 балів</i>		
Змістовий модуль 3. Різновиди соціальних послуг у структурі професійної діяльності соціального працівника			
Тема 7. Соціальні послуги: основні форми та види (7 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	2	VII
Тема 8. Цінності та етика соціальної роботи (9 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	2	VIII- IX
Підсумкова модульна контрольна робота (2 год.)	Тестування	4	IX
<i>Всього: 18 год.</i>	<i>Всього: 8 балів</i>		
Змістовий модуль 4. Основи теорії соціальної роботи			
Тема 9. Понятійно-категоріальний апарат соціальної роботи. Міждисциплінарний характер понятійно-категоріального апарату соціальної роботи (9 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	2	X- XI
Тема 10. Методи, форми і технології соціальної роботи (9 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	2	XII- XIII
Підсумкова модульна контрольна робота (2 год.)	Тестування	4	XIV
<i>Всього: 20 год.</i>	<i>Всього: 8 балів</i>		
Індивідуальна навчально-дослідна робота: 8 год.	Реферат	9	XV
Разом: 76 год.	Разом: 45 балів		

5. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

5.1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1. За джерелом інформації:

- *словесні*: лекція (традиційна, проблемна тощо) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (презентація PowerPoint), семінари, пояснення, розповідь, бесіда;

- *наочні*: спостереження, ілюстрація, демонстрація;

- *практичні*: вправи.

2. *За логікою передачі і сприйняття навчальної інформації*: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3. *За ступенем самостійності мислення*: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4. *За ступенем керування навчальною діяльністю*: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів із книгою; виконання індивідуальних навчальних проектів.

Методи викладання навчального матеріалу визначаються викладачем в залежності від виду занять, змісту теми, цілей і завдань, можливостей студентів та часом, відведеним для вивчення теми.

В ході лекцій використовуються наступні методи:

- пояснювально-ілюстративна лекція включає усний виклад навчального матеріалу з ілюстрацією таблиць, слайдів, роздаткового матеріалу, з використанням ТЗН.

- лекція з елементами бесіди, яка включає усний виклад навчального матеріалу, великого за обсягом, складного за логічною побудовою у якому застосовується питально-відповідальний метод навчання з використанням ілюстративного матеріалу.

- проблемна лекція спрямована на розвиток логічного мислення студентів, коли при читанні лекції перед студентами формулюється проблема для самостійного осмислення того, що далі розкривається викладачем; у ході лекції студентам може видаватися надрукований роздавальний матеріал або здійснюватися показ таблиць, слайдів, які допомагають студентам у вирішенні поставленої проблеми.

В ході практичних занять застосовуються наступні методи:

- практичне заняття організовується у формі доповідей і обговорень. Увага студентів зосереджена висвітленні матеріалу з наданням інформації про нові наукові розробки.

- репродуктивний метод застосовується при проведенні підсумкового семінару з змістового модуля з використанням тестового контролю у ІКЦ.

5.2. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності

Методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

Під час викладання навчальної дисципліни „Вступ до спеціальності та основи теорії соціальної роботи” застосовуються наступні методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів:

1. Метод створення ситуації новизни навчального матеріалу – надання нових фактів та самостійний їх пошук створює відчуття збагачення знаннями спонукає студентів до самовдосконалення.

2 Метод опори на життєвий досвід студентів – використання викладачем у навчальному процесі життєвого досвіду студентів – фактів, явищ, які вони спостерігали в житті, або в яких самі брали участь.

3.Метод емоційно-морального стимулювання – включення у зміст навчання моральних ситуацій прикладів з життя.

4.Метод зацікавлення – реалізується за допомогою цікавих прикладів, парадоксальних фактів (цікаві аналогії, проблемні запитання, досліді).

5.Метод емоційного сплеску та заохочення – підтримка, підбадьорювання, заохочення; педагог має демонструвати своє прагнення допомогти студенту, бути впевненим у його силах та здібностях.

6.Метод пізнавальних ігор:

-*ділова гра* – діалог на професійному рівні, в якому відбуваються зіткнення різних думок, пропозицій, і взаємна критика гіпотез. Їх обґрунтування, що призводить до появи нових знань і уявлень;

-*рольова гра* – імпровізоване розігрування заданої ситуації;

- *інтерактивна гра* – метод навчання, заснований на досвіді, отриманому в результаті спеціально організованої соціальної взаємодії учасників з метою зміни індивідуальної моделі поведінки;

- *симуляція* – метод навчання, який моделює обмежені в часі, конкретні життєві ситуації, результат яких залежить від поведінки учасників процесу взаємодії.

5.3. Інклюзивні методи навчання

1. Методи формування свідомості: бесіда, диспут, лекція, приклад, пояснення, переконання.

2. Метод організації діяльності та формування суспільної поведінки особистості: вправи, привчання, виховні ситуації, приклад.

3. Методи мотивації та стимулювання: вимога, громадська думка. Неприпустимо застосовувати в інклюзивному вихованні методи емоційного стимулювання – змагання, заохочення, переконання.

4. Метод самовиховання: самопізнання, самооцінювання, саморегуляція.

5.Методи соціально-психологічної допомоги: психологічне консультування, аутотренінг, стимуляційні ігри.

6. Спеціальні методи: патронат, супровід, тренінг, медіація.

7. Спеціальні методи педагогічної корекції, які варто використовувати для цілеспрямованого виправлення поведінки або інших порушень, викликаних спільною причиною. До спеціальних методів корекційної роботи належать: суб'єктивно-прагматичний метод, метод заміщення, метод „вибуху”, метод природних наслідків і трудовий метод.

6. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Навчальна дисципліна „Вступ до спеціальності та основи теорії соціальної роботи ” оцінюється за модульно-рейтинговою системою. Вона складається з 4 змістових модулів.

Результати навчальної діяльності студентів оцінюються за 100 бальною шкалою в кожному семестрі окремо.

За результатами поточного, модульного та семестрового контролів виставляється підсумкова оцінка за 100-бальною шкалою, національною шкалою та шкалою ECTS.

Модульний контроль: кількість балів, які необхідні для отримання відповідної оцінки за кожен змістовий модуль упродовж семестру.

Семестровий (підсумковий) контроль: виставлення семестрової оцінки студентам, які опрацювали теоретичні теми, практично засвоїли їх і мають позитивні результати, набрали необхідну кількість балів.

Загальні критерії оцінювання успішності студентів, які отримали за 4-бальною шкалою оцінки „відмінно”, „добре”, „задовільно”, „незадовільно”, подано в таблиці нижче.

Кожний модуль включає бали за поточну роботу студента на семінарських, практичних, лабораторних заняттях, виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу, модульну контрольну роботу.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в режимі комп'ютерної діагностики або з використанням роздрукованих завдань.

Реферативні дослідження та есе, які виконує студент за визначеною тематикою, обговорюються та захищаються на семінарських заняттях.

Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання можуть бути:

- екзамени;
- комплексні іспити;
- стандартизовані тести;
- наскрізні проекти;
- командні проекти;
- реферати, есе;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;

- студентські презентації та виступи на наукових заходах;
- інші види індивідуальних та групових завдань.

6.1. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Оцінка	Критерії оцінювання
„відмінно”	Ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності в розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
„добре”	Ставиться за вияв студентом повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань. Але у відповіді студента наявні незначні помилки.
„задовільно”	Ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність із основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою. Можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
„незадовільно”	Виставляється студентові, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентові, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення закладу вищої освіти без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

6.2. Система оцінювання роботи студентів упродовж семестру

Вид діяльності студента	М а к с и м а ль на к і ль к і ст ь ба лі в за од ин иц ю	Модуль							
		Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2		Змістовий модуль 3		Змістовий модуль 4	
		к	ма	к	ма	к	ма	к	ма
		і		і		і		і	
		л	к	л	к	л	к	л	к
		ь	и	ь	и	ь	и	ь	и
		к	а	к	а	к	а	к	а
		і	ь	і	ь	і	ь	і	ь
		с	а	с	а	с	а	с	а
		т	к	т	к	т	к	т	к
		ь	ль	ь	ль	ь	ль	ь	ль
		о	к	о	к	о	к	о	к
		д	ст	д	ст	д	ст	д	ст
		и	ь	и	ь	и	ь	и	ь
		н	ба	н	ба	н	ба	н	ба
		и	лі	и	лі	и	лі	и	лі
		ц	в	ц	в	ц	в	ц	в
		ь		ь		ь		ь	

I. Обов'язкові									
1.1. Робота на семінарському і практичному занятті	1	4	4	5	5	3	3	3	3
1.2. Виконання завдань для самостійної роботи	2	3	6	3	6	2	4	2	4
1.3. Виконання модульної роботи			4		4		4		4
Разом			14		15		11		11
Максимальна кількість балів за обов'язкові види роботи: 51									
II. Вибіркові									
Виконання завдань для самостійного опрацювання (за вибором студента не більше 9 балів)									
2.1. Складання ситуаційних завдань із різних тем курсу									3
2.2. Огляд літератури з конкретної тематики									6
2.3. Анотація прочитаної додаткової літератури з курсу, бібліографічний опис, тематичні розвідки									3
2.4. Підготовка наукової статті з будь-якої теми курсу									6
2.5. Участь у науковій студентській конференції									3
2.6. Дослідження різноманітних питань з тематики дисципліни у вигляді есе									6
2.7. Виконання індивідуальних завдань (ІНДЗ)									9
Разом									9
Максимальна кількість балів за вибіркові види роботи: 9									
Всього балів за теоретичний і практичний курс: 60									

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- своєчасність виконання навчальних завдань;
- повний обсяг їх виконання;
- якість виконання навчальних завдань;
- самостійність виконання;
- творчий підхід у виконанні завдань.

6.3. Оцінка за теоретичний і практичний курс: шкала оцінювання національна та ECTS

Оцінка за 60-бальною системою		Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
54 – 60 та більше	<i>відмінно</i>	5	A	<i>відмінно</i>
45 – 53	<i>добре</i>	4	BC	<i>добре</i>
36 – 44	<i>задовільно</i>	3	DE	<i>задовільно</i>
21 – 35	<i>незадовільно</i>	2	FX	<i>незадовільно з можливістю повторного складання</i>

1 – 20		2	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
--------	--	---	---	--

6.4. Оцінка за екзамен: шкала оцінювання національна та ECTS

Оцінка за 40-бальною системою		Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
36 – 40 та більше	відмінно	5	A	відмінно
30 – 35	добре	4	BC	добре
24 – 29	задовільно	3	DE	задовільно
14 – 23	незадовільно	2	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 – 13		2	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6.5. Загальна оцінка з дисципліни: шкала оцінювання національна та ECTS

Оцінка за 100-бальною системою		Оцінка за національною шкалою екзамен	Оцінка за шкалою ECTS	
90 – 100	відмінно	5	A	відмінно
82 – 89	добре	4	B	добре (дуже добре)
75 – 81	добре	4	C	добре
64 – 74	задовільно	3	D	задовільно
60 – 63	задовільно	3	E	задовільно (достатньо)
35 – 59	незадовільно	2	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 – 34	незадовільно	2	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6.6. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота														Екзамен	Сума	
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2				Змістовий модуль 3			Змістовий модуль 4					ІНДЗ
T1	T2	T3	МК 1	T4	T5	T6	МК 2	T7	T8	МК 3	T9	T10	МК 4	9	не більше 40	
3	3	4	4	3	4	4	4	4	3	4	4	3	4			

T1, T2 ... T12 – теми змістових модулів.

МК – модульний контроль

6.7. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Поняття “соціальна робота”, її мета.
2. Завдання соціальної роботи.
3. Соціальна робота як наука, різновид суспільної діяльності, соціальний інститут.
4. Міждисциплінарні зв’язки соціальної роботи.
5. Функції соціальної роботи.
6. Цілі соціальної роботи.
7. Структура соціальної роботи.
8. Об’єкт соціальної роботи.
9. Основні принципи теорії соціальної роботи.
10. Специфічні принципи практичної соціальної роботи.
11. Основні принципи функціонування соціальної роботи в канадському суспільстві.
12. Соціальна робота в додержавний період існування прадавніх слов’ян.
13. Заснування Київської держави і початки соціальної політики.
14. Вплив хрещення Руси-України на розвиток благодійності.
15. Короткий огляд розвитку соціальної роботи за кордоном.
16. Особливості соціальної роботи в західноукраїнському регіоні до початку Другої світової війни.
17. Рівні та типи практики соціальної роботи.
18. Прямі та непрямі соціальні послуги.
19. Функції соціального працівника.
20. Ролі соціального працівника.
21. Аналітичні та інтерактивні навички соціального працівника.
22. Соціальні послуги: основні форми та види.
23. Структура сфери надання соціальних послуг.
24. Фінансування соціальних послуг в Україні.
25. Клієнти соціальної роботи.
26. Сфери практичної соціальної роботи.
27. Поняття “цінностей соціальної роботи”.
28. Особистісно-моральні якості соціального працівника.
29. Огляд основних цінностей соціальної роботи.
30. Міжнародна Декларація етичних принципів соціальної роботи.
31. Етичні принципи професії соціального працівника.
32. Проблемні ситуації в соціальній роботі.
33. Канадські “Стандарти практики соціальної роботи”.

БІЛЕТИ ДО ЕКЗАМЕНУ

**ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
«УКРАЇНА»**

Хмельницький фаховий коледж

Циклова комісія соціально-економічних та загальноосвітніх дисциплін

Освітній ступінь: фаховий молодший бакалавр

Усі спеціальності: 231 „Соціальна робота”

Семестр: 1

Навчальна дисципліна: Вступ до спеціальності та основи теорії соціальної роботи

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1

1. Клієнти соціальної роботи
2. Сфери практичної соціальної роботи
3. Поняття “цінностей соціальної роботи”

Затверджено на засіданні циклової комісії соціально-економічних та загальноосвітніх дисциплін

Протокол №1 від „30” серпня 2024 року.

Завідувач циклової комісії

(підпис)

О. Галко
(ПІБ)

Екзаменатор

(підпис)

О. Корабльова
(посада, ПІБ)

7. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Опорний конспект лекцій
2. Методичні розробки до практичних занять.
3. Методичні розробки до виконання самостійної роботи студентів.
4. Орієнтовна тематика реферативних досліджень.
5. Ілюстративні матеріали.
6. Глосарій по дисципліні.
7. Питання до модульного контролю.
8. Питання до екзамену.

7.1. Навчально-методичні аудіо- і відеоматеріали, у т.ч. для студентів з інвалідністю

1. Соціальний працівник URL: <https://www.dcz.gov.ua/video/socialnyy-pracivnyk-0>. (дата звернення 15.09.2019).

2. Історії та традиції соціальної роботи за кордоном URL : <https://www.youtube.com/watch?v=COh6tjijir0> (дата звернення 15.09.2019).

Для інклюзивного навчання:

- методики диференційованого підходу до процесу навчання й оцінювання знань, умінь і здібностей студентів з інвалідністю;
- дистанційні програми навчання для студентів із проблемами слуху і порушеннями опорно-рухового апарату.
- спеціалізовані комп'ютерні програми для навчання осіб з інвалідністю;
- забезпечення осіб із проблемами зору спеціальною літературою: книгами, підручниками, навчальними посібниками, журналами, надрукованими шрифтом Брайля та укрупненим шрифтом, і звуковими комп'ютерними програмами;
- наявність аудіовізуальних засобів навчання, спеціальної навчально-методичної літератури в електронному, друкованому, аудіовізуальному форматах для осіб з інвалідністю;
- дидактичні матеріали та засоби навчання осіб з інвалідністю для дистанційної та відкритої форм навчання.

7.2. ГЛОСАРІЙ

(термінологічний словник)

Адаптація соціальна — процес пристосування індивіда до соціального середовища, що змінилося. А.С.. має дві форми: активну, коли індивід прагне до впливу на соціальне середовище з метою його зміни, і пасивну, коли він не прагне до впливу на нього.

Активність соціальна — поведінка соціальних суб'єктів (суспільства, класів, груп, особистостей), яка відтворює або змінює умови їх життєдіяльності і розвиває їх власну культуру. Виділяють три види соціальної А: трудову, суспільно-політичну і у сфері культури і побуту.

Альтруїзм — самовідданість, свідоме і добровільне служіння людям, бажання допомогти іншим, сприяти їх щастю на основі мотиву любові, відданості, вірності, взаємодопомоги, співчуття. Термін введений О. Контом як протилежний до значення егоїзму. А. виступає одним з принципів в соціальній роботі. Здатність до А — необхідна якість працівників соціально-культурної сфери.

Аперцепція (від лат. ad — до і perception — сприйняття) — одна з фундаментальних властивостей психіки людини, що виражається в обумовленості сприйняття предметів і явищ зовнішнього світу.

Бездомність — трактується доволі широко: і як відсутність укриття, проживання в притулках без права на володіння ними і під загрозою негайного виселення; мешкання на горищах і в підвалах, і як мешкання в гуртожитках, нічліжках; і як мешкання в будинках на знесення; і як мешкання на площі друга. Явище б. властиво людству на всьому протязі його існування. Але особливо широко воно розповсюджується в періоди соціальних потрясінь і стихійних бід: воєн, голоду, повеней, землетрусів, кризових процесів.

Безробіття (незайнятість) — відсутність роботи для працездатних. *Б.* тісно пов'язане з поняттям «зайнятість», яке значно ширше за поняття «робота». Виділяють три основні форми *б.*: поточне, приховане, застійне. До поточного *б.* відносять незайнятість у зв'язку з переходом працівників з одного підприємства на інше (фрикційна незайнятість). Приховане (латентне) *б.* — це надмірна зайнятість, обумовлена різними причинами: прагненням зберегти кадри, зменшити число безробітних, надати відповідну матеріальну підтримку людям і т.д. Застійна форма *б.* *характерна*, як правило, для люмпенізованих верств (бомжів, дармоїдів тощо.), тобто людей, які у край нерегулярно працюють.

Біржа праці — установа, діяльність якої направлена на пристосування пропозиції на ринку праці до її попиту, яка надає посередницькі послуги між шукаючими роботу і роботодавцем. *Б. п.* займається соціальним захистом безробітних, обліком незайнятих робочих місць на підприємствах, зареєстрованих на ринку праці, профорієнтацією молоді, виплатою допомоги з безробіття та ін.

Біхевіоризм — напрямок в психології, при якому приймаються до уваги тільки ті факти поведінки людини, які можна точно описати, незважаючи на приховані психічні процеси. В основі методу — дослідження дратівливості і зворотної реакції.

Благодіяння — суспільно-етична дія, направлена на творіння добра і безкорисливе служіння людям.

Бродяжництво — соціальне явище, що характеризується поневірянням осіб без певного місця проживання протягом довгого часу по території країни або в межах населеного пункту, міста.

Валеологія – учення про здоровий спосіб життя.

Вербальні або словесні засоби спілкування – це засоби мови, тобто те, що знаходить вираження у словах.

Верифікація (лат. *verificatio* – доказ, підтвердження) – процедура перевірки теоретичних (наукових) тверджень шляхом виведення із них висновків, що безпосередньо співвідносяться з досліджуваною дійсністю. Якщо усі такі висновки відповідають дійсності (тобто є істинними), то твердження вважається верифікованим (підтвердженим).

Виховання — процес систематичного і цілеспрямованого впливу на духовний і фізичний розвиток особистості з метою підготовки її до виробничої, суспільної і культурної діяльності. Тісно пов'язане з освітою і навчанням.

Виховання сімейне — діяльність сім'ї, здійснюється батьками і старшими членами сім'ї. *В. с.* будується на емоційній основі, базується на потребі любити інших людей, бути добрим; направлене на створення всебічно розвиненої особи, підготовку її до суспільного життя.

Виховання статеве — комплекс педагогічного і медичного впливу на молодь і підлітків з метою розвитку у них позитивних етичних якостей в питаннях статі.

Відносини соціальні — різного роду відносини між групами людей та індивідами, що займають певне становище в суспільстві, мають відповідний статус і соціальні ролі.

Відповідальність — обов'язок і готовність суб'єкта відповідати за свої дії, вчинки та їх наслідки. Соціальна *В.* — це момент взаємодії між індивідами, індивідом і колективом, індивідом і суспільством тощо. Залежно від форми, в якій проявляються об'єктивні відносини, і норм, які їх регулюють, розрізняють *В.* юридичну, моральну, політичну та інші види. Юридична *В.* визначається залежно від характеру правопорушення, як кримінальна, дисциплінарна, цивільно-правова.

Відчуження — по М. Симуану — стан індивіда в суспільстві, що характеризується безсиллям, безглуздя, відсутністю норм, соціальною ізольованістю і самовідстороненням.

Вікова структура населення — співвідношення чисельності різних вікових груп населення, яке створює базу для самих різних розрахунків як демографічного, так і соціального, економічного характеру. Залежить від рівня народжуваності і смертності, тривалості життя людей. У статистиці найчастіше використовують класифікацію віку Б.Ц. Урланіса: 0—2 роки — ясельний вік; 3—6 роки — дошкільний вік дитинства; 7—15 років — шкільний вік дитинства; 16—24 роки — юність; 25—44 — зрілість; 45—59 роки — повна зрілість; 60—69 років — літній вік; 70—79 років — рання старість, 80—89 років — повна старість, 90 років і старше — глибока старість.

Волонтерство — добровільне прийняття обов'язків по наданню безоплатної соціальної допомоги, послуг, патронажу над хворими, престарілими, інвалідами.

Гарантії соціальні — матеріальні і духовні засоби, юридичні акти, що забезпечують реалізацію прав людини в сучасному суспільстві, окремій країні. *Г. с.* розповсюджуються перш за все на право людини на життя, особисту безпеку, на власність та її захищеність законом, на свободу слова, свободу совісті та ін.

Гедоністичний (від грец. насолода) — той, що визнає насолоду найвищим благом, метою життя.

Генофон — якісний склад і відносна чисельність різних генів в популяціях і населенні того чи іншого виду організмів.

Геноцид — винищення окремих груп населення за расовими, національними, етнічними чи релігійними ознаками.

Генограма — метод сімейної психотерапії, при якому лікар конструює сімейні взаємостосунки, які є головною причиною психологічного розладу у людини, так щоб члени сім'ї могли, краще зрозуміти один одного.

Геріатрія — розділ клінічної медицини, який вивчає особливості захворювання у людей літнього і престарілого віку і розробляє методи їх лікування та профілактики.

Геронтологія — розділ біології і медицини, що займається вивченням процесу старіння живих істот, зокрема людини. Біологія старіння вивчає первинні механізми старіння і особливості адаптації організму до навколишнього середовища залежно від віку. Комплексність — одна з основних характеристик *Г.*

Геронтологія соціальна — сфера знань, яка вивчає особливості літніх людей як певної соціально-демографічної верстви, а саме: спосіб життя, способи

соціальної адаптації до нових умов у зв'язку з виходом на пенсію, зміни в соціальному статусі і престижі, матеріальному і сімейному стані, соціальній ролі тощо.

Геронтопсихологія — галузь геронтології і вікової психології. Вивчає особливості психіки і поведінки осіб старшого віку, їх ціннісні орієнтації, мотивацію в конкретних життєвих ситуаціях. Мета *Г.* пошук засобів продовження активного і повноцінного життя і чинників, які сприяють успішній адаптації людей старших вікових груп.

Герменевтичний – пояснюючий, розкриваючий зміст чого-небудь.

Гештальтерапія – метод психотерапії, який виник під впливом феноменологічного підходу, підкреслюючого необхідність осмислення клієнтом теперішнього і важливості безпосереднього емоційного переживання. Необхідну інформацію отримують із поведінки клієнта на відміну від казуального метода, в якому причини розладів шукають у минулому. *Г-т.* найбільш ефективна при лікуванні неврозів.

Гігієна соціальна — область медицини, яка вивчає вплив соціальних чинників на здоров'я населення. *Г. с.*— комплексне вивчення здоров'я людей, організація, планування, економіка і фінансування охорони здоров'я.

Гіпотетичний (умовний) імператив – це веління діяти певним чином заради досягнення певної мети.

Голод — соціальне лихо, що виявляється в двох формах: явній (абсолютній) і прихованій (відносній); недоїдання, відсутність життєво важливих компонентів в раціоні живлення.

Голодування — стан організму, викликаний відсутністю або недостатньою кількістю їжі або її компонентів, а також порушенням її засвоєння. Як нормальне явище спостерігається у ряду тварин в період сплячки або холодного заціпеніння (у земноводних, комах, риб, плазунів). У людини *Г.* пов'язано, як правило, з соціально-економічними причинами (оголошення голодовки у зв'язку з тривалою невиплатою зарплати, протестом проти порушення інших прав людини).

Гомосексуалізм — протиприродний статевий потяг до представників своєї статі.

Гомеостаз – відносна динамічна постійність складу і властивостей внутрішнього середовища організму і сталість основних фізіологічних функцій.

Гомофобія – узагальнене визначення для різних форм негативної реакції на прояви гомосексуальності, а також на пов'язані з нею суспільні явища.

Громадські роботи — загальнодоступні тимчасові роботи, які, як правило, не вимагають професійного навчання працівників і є соціально корисними.

Громадянин — особа, що належить до населення даної держави, користується всіма правами, які забезпечуються законами даної держави, і виконує відповідно до законів обов'язки. Правова належність до населення держави обумовлює громадянство людини, через що на неї поширюються закони країни, сукупність прав і обов'язків, соціальний захист особи з боку держави.

Група соціального ризику — група, що об'єднує людей, які схильні до небезпечних негативних дій і представляють загрозу життю суспільства.

Традиційні групи ризику — це алкоголіки, наркомани, повії, гомосексуалісти, бомжі, чий спосіб життя можна охарактеризувати як прояв хвороби суспільства.

Групи взаємодопомоги — формальні або неформальні організації людей, що мають загальні проблеми і зустрічаються регулярно невеликими групами для надання допомоги один одному, емоційної підтримки, обміну інформацією тощо.

Групова динаміка — область соціальної психології, що виконує сукупність психологічних процесів в малих групах; найменування всієї сукупності групових процесів.

Гуманізм — 1) у широкому значенні — система переконань, що історично змінюється, заснована на визнанні цінності людини як особистості, її права на свободу, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей. Благо людини вважається критерієм оцінки соціальних інститутів, а принципи рівності, справедливості, людяності — нормою відносин між людьми; 2) у вузькому значенні — культурний рух епохи Відродження. Г. — один з найважливіших принципів соціальної роботи.

Гуманітарна допомога — матеріальна, фінансова, економічна добродійна підтримка людей, що надається міжнародними державними, суспільними організаціями і приватними особами у разі стихійного лиха і соціально-економічних потрясінь, воєн та іншого лиха, що досягнули країну та її громадян.

Гуманність — людяність, доброзичливе відношення до людей, їх гідності (на відміну від жорстокого, недоброзичливого).

Девіантність (поведінка, що відхиляється) — певні способи поведінки, мислення, дій людини, які не відповідають сталим в даному суспільстві нормам і цінностям (наприклад, злочинність, проституція, самогубство, наркоманія). Проте Д. може виражатися і в більш м'яких невідповідностях суспільним нормам, а саме, у формі мислення, що надзвичайно індивідуалізується, поведінки. Передбачається, що позитивною девіація є у разі її прояву в різних формах індивідуальної і колективної творчості.

Делінквентний — злочинний, той, що порушує закон.

Депресія [від лат. depressio — придушення] — хворобливий стан, психічний розлад — тужливий, пригнічений настрій з усвідомленням власної недостатності, неспроможності, з песимізмом, одноманітністю уявлень, зниженням спонук, заторможеністю рухів, різними соматичними порушеннями.

Депривація (лат. Deprivatio — позбавлення) — 1) соціальний процес скорочення і/або позбавлення можливостей задоволення основних життєвих потреб індивідів або груп. 2) сенсорна недостатність, яка може привести до втрати орієнтації.

Держава соціальна — демократична держава, що спирається на широку соціальну основу та проводить активну і сильну соціальну політику, направлену на підвищення або стабільне забезпечення життєвого рівня населення, захист та реалізацію прав і свобод громадян, на створення сучасних систем освіти і соціального забезпечення, на підтримку бідних і малозабезпечених верств населення, на запобігання й успішне розв'язання соціальних конфліктів тощо. Як реальність Д.с. має місце далеко не у всіх країнах, хоча, наприклад, Конституція

України 1996 р. оголосила Україну соціальною державою. Це — лише мета, намір, можливе майбутнє. Нерідко поняття *Д. с.* уживається як синонім поняття «держава загального добробуту».

Державна політика у сфері зайнятості населення — діяльність держави по забезпеченню прав громадян на працю, повну, продуктивну і вільно вибрану зайнятість. Дана політика направлена на:

- забезпечення рівних можливостей всім громадянам в реалізації права на працю і вільний вибір зайнятості;

- підтримку трудової і підприємницької ініціативи громадян;

- дотримання добровільності праці;

- забезпечення соціального захисту у сфері зайнятості;

- міжнародну співпрацю у вирішенні проблем зайнятості населення, та ін.

Дефініція – коротке визначення якогось поняття, яке відображає істотні ознаки предмета чи явища.

Дискримінація – упереджене або негативне ставлення до людей, яке базується на таких ознаках, як раса, стать, релігія, етнічність тощо.

Дистанція соціальна [лат. *distantia* — відстань]— поняття, що визначає ступінь близькості або відчуженості соціальних груп або осіб. Характерною межею *Д. с.* є відмінності між соціальними групами: соціальні, економічні, політичні, культурні.

Дитинство — стадія життєвого циклу людини, на якій відбувається становлення організму, розвиток його найважливіших функцій, активна соціалізація індивіда (тобто засвоюється певна система знань, норм, цінностей, освоюються соціальні ролі, які сприяють формуванню повноцінного і повноправного члена суспільства).

Дитинство включає періоди: дитинство (від народження до 1 р.), раннє дитинство (1—3 р.), дошкільний вік (3 — 7 років), молодший шкільний вік (7—10 років) і шкільний вік (10—13 років).

Дихотомічний – розгалужений, розділений за принципом дихотомії – поділ обсягу поняття на видові поняття, що суперечать одне одному.

Диференціація соціальна [лат. *differentia* — різниця, відмінність] — відмінності між соціальними макро- і мікрогрупами, а також індивідами, що виділяються по різних підставах. Відношення до *Д. с.* визначає специфіку різних ідеологій, політичних течій і культур.

Діагностика соціальна — комплексний процес вивчення причинно-наслідкових зв'язків і взаємостосунків в суспільстві з метою виявлення проблем функціонування і розвитку соціальних об'єктів й процесів.

У соціальній роботі *Д. с.* — це вивчення соціальних мотивів і причин поведінки особи, прошарку, групи, їх станів (матеріального, психічного, духовного), визначення форм і методів роботи з ними.

Добробут— забезпеченість населення необхідними для життя матеріальними, соціальними і духовними благами, тобто предметами, послугами і зручностями, що задовольняють певні людські потреби.

Доброчинність — безплатна матеріальна допомога бідним, що ґрунтується на милосерді і бажанні робити добро іншим. Може виявлятися приватними особами, організаціями і державою.

Довіра — сприйняття людини та її дій, засноване на упевненості в її правоті, доброчесності, широті. Залежно від характеру відносин, що зв'язують людей, Д. може зміцнюватися або руйнуватися.

Дозвілля — синонім поняття «вільний час»; сукупність видів діяльності, призначених для задоволення фізичних, духовних і соціальних потреб людей у вільний час. У вузькому значенні слова під ним розуміються відпочинок і розваги: відвідування установ культурних і масових заходів, ігри, танці, читання та ін. В широкому значенні в Д. включають також творчу діяльність, захоплення, заняття фізкультурою і спортом.

Досвід соціальний — сукупність накопичених знань, навиків, умінь, почерпнуті людиною, спільністю, групою з реального життя, практичної діяльності, процесу соціальної взаємодії. Стосовно соціальної роботи можна говорити про вітчизняний і зарубіжний досвід.

Дослідження соціальне — сукупність теоретичних і методологічних процедур, направлених на вивчення поведінки людей, груп, процесів соціальної взаємодії в різних сферах життєдіяльності суспільства. У розробці програми Д. с. обґрунтовуються вибір об'єкту, задання дослідження, розробляються конкретні методики збору, обробки і аналізу даних, проблема надійності емпіричної інформації і наукової інтерпретації його резервів.

Домінанта (від лат. *dominantis* – пануючий) – головний принцип, ідея, ознака; найважливіша складова частина.

Егодістонічний – опис бажань, мрій, моделей поведінки тощо, які є недопустимими для Еґо, або неприйнятними для ідеального образу "Я" особистості. *Е-д ідея* – та, що окупує свідомість, виходячи "ззовні" Я.

Егалітарний – зрівняльний.

Егоцентризм (лат. *Ego* — Я+ *Centrum* — центр кола) — морально-психологічний стан особистості або групи, що характеризується орієнтацією на власні переживання, на досягнення своїх цілей та інтересів.

Екологія соціальна — галузь соціології, яка вивчає закономірності та форми взаємодії суспільства з середовищем спілкування, розмаїття зв'язків соціальних змін із змінами в їх матеріальних передумовах життєзабезпечення соціальних процесів.

Експертиза — науково-технічне дослідження об'єктів або обставин, що дозволяють розглянути справу по суті. Процес включає дві стадії: безпосередньо саме дослідження і підготовка висновку за наслідками дослідження.

Екзогенний – зумовлений зовнішніми причинами.

Екзистенціональний – ідеалізуючий людину, її неповторність.

Екзистенціалізм – самопереживання буття чи переживання суб'єктом свого "буття у світі".

Еклектизм — некритичне, механічне поєднання в межах однієї теорії різноманітних часто протилежних принципів, поглядів, положень.

Екстралінгвістика (від лат. extra – приставка у складних словах, що означає "понад", "поза", "додатково", та lingua – мова) – паузи, психофізичні прояви (зітхання, кашель, сміх, плач тощо).

Емігранти [від лат. emigra — виселяюся, переселяюся] — громадяни, що добровільно або вимушено покинули свою країну з політичних, економічних, релігійних або інших мотивів і поселилися в якій-небудь іншій країні. Еміграція не тягне автоматично втрати колишнього громадянства *Е.* Це питання вирішується законодавством держави, громадянами якого вони є.

Емпатія – сприйняття, яке відбувається на рівні емоцій, коли проблема партнера знаходить відгук в нашій душі.

Емпіричний – заснований на емпірії (досвіді), властивий емпіризму – напрям у теорії пізнання, який вважає єдиним джерелом і критерієм пізнання чуттєвий досвід.

Енкультурація – неформальна і формальна сукупність культурних норм і дій. Термін є синонімом "соціалізації".

Ендогенний – зумовлений внутрішніми причинами.

Етика (вчення про мораль, моральність) — система норм етичної поведінки людей, їх громадський обов'язок, їх обов'язки по відношенню один до одного.

Етика професійна — система специфічних етичних вимог і норм поведінки, визначених в кодексі даного фахівця.

Етикет (ярлик, етикетка) — сукупність правил поведінки, що стосуються зовнішнього прояву відношення до людей (поводження з оточуючими, форми звернень і вітань, поведінка в громадських місцях, манери та одяг). *Е.* — складова частина зовнішньої культури суспільства. У нього входять ті її вимоги, які набувають характеру суворо регламентованого церемоніалу і в дотриманні яких має особливе значення певна форма поведінки.

Етнос [від грец. ethnos — плем'я, народ] — стійка сукупність людей, що історично склалася в певних природно-екологічних умовах. *Е.* володіє спільною мовою, загальними рисами і стабільними особливостями культури, психологічного складу і менталітету. Історичні форми *Е.* — плем'я, народність, нація.

Етнометодологія – соціологічна дисципліна, яка досліджує процеси становлення і функціонування нормативних моделей і структур у ході соціальної взаємодії.

Ейджизм – термін, що вживається для визначення упередженого ставлення до людей похилого віку. На практиці подібне ставлення призводить до дискримінації "за віком".

Життєві плани — основні цілі, ідеї, мрії, орієнтовані на вибір життєвого шляху. Бувають індивідуальні (фізичні, творчі, соматичні) і суспільні (сімейні, соціальні, політичні).

Жіночі рухи — громадські об'єднання, які формуються по статевій ознаці і проголошують ідею повноправної, вільної жіночої особистості.

Жорстокість — дія або бездіяльність, направлена на спричинення страждань людям або тваринам. Може бути результатом психічної патології або рисою характеру.

Забобон — установка, яка перешкоджає адекватному сприйняттю повідомлення або дії.

Зайнятість населення — ступінь участі працездатного населення в суспільній праці, діяльність громадян, яка пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб, не суперечить законодавству і приносить заробіток.

Закон — 1) необхідні, істотні, стійкі, повторювані відносини між явищами в природі і суспільстві; 2) нормативний акт найвищого органу державної влади, прийнято в установленому порядку, і який має вищу юридичну силу.

Закони соціальні — стійкі, істотні, необхідні, повторювальні відносини між явищами соціальної сфери.

Заробітна плата — форма матеріальної винагороди за працю; оплата праці в грошовій формі, що є частиною вартості створеної і реалізованої продукції (місячна, почасова, відрядна і потижнева). Розрізняють номінальну і реальну *З.п.* Номінальна *З.п.* у грошовому виразі характеризує рівень *З.п.* поза зв'язком з цінами на товари і послуги. Реальна *З.п.* виражена в матеріальних благах і послугах і показує, яку кількість товарів і послуг можуть придбати працюючі на свою *З.п.* Реальна *З.п.* визначається розміром номінальної *З.п.*, рівнем цін на предмети споживання і послуги, величиною стягуваних податків.

Заробітна плата мінімальна — рівень заробітної плати, який визначається шляхом визначення прожиткового мінімуму, останній в свою чергу розраховується виходячи з мінімальних потреб працівника в товарах і послугах з урахуванням рівня цін.

Засоби масової комунікації — методи і установи, за допомогою яких централізовані постачальники передають або розподіляють інформацію та інші форми символічної комунікації серед обширної, різнорідної і географічно розсіяної аудиторії.

Захист психологічний — психологічна діяльність, яка направлена на усунення психофізичного дискомфорту, який пов'язаний з внутрішніми або зовнішніми переживаннями.

Захист соціальний — надання громадянам конституційних повноважень з метою захищати свої права і свободи. Ці повноваження закріплені Декларацією прав і свобод людини і громадянина і Конституцією України.

Звичай — звичні способи поведінки людей, що повторюються, в певних ситуаціях. До *З.* відносяться загальноприйняті прийоми в праці, поширені в даному суспільстві форми взаємостосунків людей в побуті і сім'ї, дипломатичні і релігійні ритуали та інші дії, що відображають особливості життя народу.

Здоровий спосіб життя — це діяльність людей, спрямована на зміцнення, поліпшення і збереження свого здоров'я, попередження виникнення і розвитку захворювань.

Здоров'я — це повне фізичне, духовне і соціальне благополуччя, а не тільки відсутність якихось хвороб або фізичних недоліків.

Зрілість соціальна — об'єктивно необхідний етап розвитку особистості, що характеризується самостійним соціальним станом людини. Знаходить своє конкретне вираження в реалізації людиною громадянських прав і обов'язків, засвоєнні етичних норм і цінностей класу, соціальної групи, прошаку, суспільства в цілому, традицій і духовного багатства суспільства. *З.с.* не

одноразовий акт, вона наступає в процесі соціального становлення особистості. Ступінь *З. с.* людини, прошаку, групи або сприяє, або перешкоджає вирішенню суспільних, соціальних проблем, зокрема реалізації можливостей їх соціальної захищеності, соціальної роботи з ними.

Ієрархія соціальна [грец. *hierarchia* — священна влада] — універсальна форма побудови будь-яких соціальних систем на основі супідрядності при контролі верхніми рівнями системи нижчих. Основна функція *І. с.* — забезпечення централізації управління.

Ідентифікація — по Фрейдю — механізм психологічного захисту, полягаючий в ототожненні індивідом себе з іншою людиною або групою людей. Ідентифікація (лат. *Identifico* — ототожнюю) допомагає людині оволодівати різними видами діяльності, засвоювати норми поведінки і соціальні цінності.

Ідентифікація – спосіб сприйняття, коли у процесі спілкування людина намагається уподібнитись іншій ніби ставлячи себе на її місце і прагучи зрозуміти, як би вона вчинила в подібній ситуації.

Іммігранти [від лат. *immigrans* — той, що виселяється] — громадяни однієї держави, які переселяються на постійне місце проживання або на довгий час на території іншої держави. Імміграція викликається головним чином причинами політичного і економічного характеру.

Імміграція — в'їзд в країну для тимчасового або постійного мешкання громадян іншої держави (по політичних, релігійних та інших мотивах).

Імпауермент – принцип активізації клієнта, надання йому влади, підвищення відповідальності, зменшення його залежності.

Імператив – певне ствердження, формулювання, або формула, що висловлює вимогу, веління.

Імпліцитний – неявний, прихований, той, що виявляється лише опосередковано, через зв'язки з іншими об'єктами.

Інновація – створення, розповсюдження та застосування нового засобу, що задовольняє потреби людини і суспільства, який викликає разом з тим соціальні та інші зміни.

Інтеграція – об'єднання в ціле раніше ізольованих частин. *І. соціальна* – об'єднання різних соціальних груп, уніфікація різних моральних норм і цінностей.

Інтегральний – пов'язаний з інтеграцією.

Інтерація – взаємодія.

Інтеракціонізм – напрямок західної соціальної психології, що досліджує суспільні відносини в аспекті специфічних міжособистісних комунікацій, взаємодію між особистостями в аспекті соціалізації, рольової поведінки, в процесі якої реалізується здатність людини "приймати роль іншого", і на цій основі входити в референтну мікрогрупу.

Інтерференція – стримування одночасно протікаючих психічних процесів. *І. психічних процесів* обумовлена обмеженням об'ємом уважності; часто проявляється при погіршенні запам'ятовування нової інформації.

Інтрапсихічний конфлікт – термін психоаналітичних шкіл, який означає емоційну напругу як наслідок конфлікту в несвідомому.

Інтервенція – насильницьке втручання.

Інтеріоризація (лат. Interior — внутрішній) — процес перетворення зовнішніх дій і операцій у внутрішні розумові дії та операції.

Інвалідність — стан людини, коли вона не може самостійно забезпечити (повністю або частково) потреби нормального особистого або соціального життя через недоліки (природжені або придбані) його фізичних або розумових здібностей.

Інститут соціальний — стійкі історичні форми організації спільної діяльності людей, що склалися. Суспільство є системою соціальних інститутів, в якій знаходить своє вираження сукупність всіх існуючих в суспільстві відносин.

Інтереси соціальні — вид інтересів, що формуються в соціальній і побутовій сферах, які визначають відношення особистості до соціуму, характер її суспільної активності.

Інтерналізація — стан людини, коли одноманітність стала настільки сталою частиною Я людини, що зберігається навіть після припинення її членства в групі.

Інтровертність — психологічна характеристика самозаглибленої особистості, чия розумова діяльність направлена головним чином на власний внутрішній світ переживань і відчуттів. *І.* протилежна екстравертності.

Інфантилізм соціальний — відставання соціального дорослішання молоді від біологічного. Свідчить про порушення механізму соціалізованого введення молодого покоління в життя дорослих, яке передбачає прийняття ним на себе нових обов'язків і зобов'язань. *І.с.* полягає в небажанні певної частини молоді, що досягла віку, який дозволяє виконувати соціокультурні функції (що вважаються функціями дорослих), зробити якісний перехід і долучитися до трудової і суспільно-політичної діяльності, обзавестися сім'єю тощо. Утрудняє вирішення соціальних проблем, зокрема проблем соціальної роботи.

Інформатизація суспільства — сукупність процесів, що відбуваються у всіх сферах і підсистемах суспільства і пов'язаних з якісно новим рівнем (формами) виробництва, переробки і розповсюдження інформації.

Інформаційна перевантаженість — характерна для сучасного суспільства ситуація, при якій на індивідів обрушується потік часто суперечливих думок і фактів про світ. Виникає як наслідок глобалізації ЗМІ, в результаті якої люди піддаються масованому впливу з боку поступаючих з величезною швидкістю новин і їх інтерпретації.

Інформаційне суспільство — в західній соціології і футурології концепція, згідно якої основним чинником суспільного розвитку визнається створення і використання індустрії інформації (комп'ютери і мікроелектроніка, комунікаційно-обчислювальні мережі, національні і міжнародні бази даних і т. д.); різновид теорії постіндустріального суспільства.

Інформаційні технології — сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів інтегрованих з метою збору, обробки, зберігання, розповсюдження, відображення.

Інформація соціальна — сукупність знань, відомостей, даних і повідомлень, які формуються і відтворюються в суспільстві для регулювання соціальної взаємодії, суспільних відносин.

Інфраструктура соціальна — комплекс установ, транспортних засобів, призначених для обслуговування споживачів; сукупність галузей економіки, обслуговуючих соціальну (невиробничу) сферу.

Категоричний імператив – є *імперативом* моралі, загальним вираженням морального обов'язку як визначального.

Моральної поведінки принципи — один з основних способів регуляції поведінки людини в суспільстві. *М. п. п.* — це закони і правила поведінки людини, включаючи вчинки людей, засновані на моральних нормах, оцінках, традиціях, санкціях і зразках поведінки, які прийняті та існують в суспільстві.

Навіювання (або сугестія) — процес впливу на психічну сферу людини, пов'язаний із зниженням свідомості і критичності при сприйнятті і реалізації змісту, що навіюється, з відсутністю цілеспрямованого активного його розуміння, розгорнутого логічного аналізу і оцінки у порівнянні з минулим досвідом і даним станом суб'єкта.

Насильство в сім'ї — застосування сили або різного роду загроз по відношенню до членів сім'ї. *Н. у с.* відображає її загальне неблагополуччя і порушення в ціннісно-нормативній сфері утворюючих її індивідів.

Невроз [від грец. *neuron* — жила, нерв] — функціональне нервово-психічне захворювання, що виникає під впливом важких переживань, психічних перенапружень та ін.

Неповнолітні — особи, що не досягли віку, з яким закон пов'язує настання дієздатності. В сучасному праві *Н.* — особи, що не досягли 16 років.

Непрацездатність — певний стан здоров'я, викликаний захворюванням або каліцтвом, при якому працівник не має можливості виконувати свої трудові функції або не здатний до трудової діяльності.

Нонкомформізм — 1) прагнення щоб не стало суперечити думці більшості і поступати протилежним способом; бунтарство; 2) неприйняття існуючого порядку, пануючих загальноприйнятих думок, критичне відношення до офіційної ідеології і суспільно-політичного ладу.

Номінативний – той, що служить для назви, зазначення предметів, явищ, властивостей, дій.

Норми соціальні — засоби соціальної регуляції поведінки індивіда і груп, засновані на прийнятих в суспільстві уявленнях про належне або недозволене.

Онтогенез – індивідуальний розвиток будь-якого організму з моменту зародження до смерті.

Опікун — особа, якій довірена опіка, законний представник свого підопічного, який чинить від його імені побутові операції. *О.* може бути тільки громадянин, що досягла 18 років і добровільно узяла на себе функції опіки.

Оптимізм — світовідчужання, пройняте життєрадісністю, бадьорістю, вірою в успіх, упевненістю в майбутньому; схильність бачити у всьому хороші, світлі сторони. Протилежність *О.* — песимізм.

Організаційний інструментарій соціальної роботи — набір засобів, що знаходяться у розпорядженні соціальних працівників в тих країнах, де служби соціальної роботи вже існують: 1) система грошової допомоги, включаючи постійну, тимчасову, одноразову і цільову допомогу непрацездатним людям; 2) система натуральної допомоги; 3) система допомоги у вигляді послуг, зокрема

медичних; 4) організація соціальних закладів; 5) психологічні консультації і тренінг; 6) курси навчання і перекваліфікації.

Освіта — система знань, умінь і навичок, придбаних індивідом самостійно або в процесі навчання в спеціальних учбових закладах. Залежно від об'єму і характеру знань розрізняють початкову, основну, середню, вищу *О.*, загальну і спеціальну; за змістом — технічну, гуманітарну, природничу, соціальну. *О.* соціальна — один з напрямів професійної освіти, де готуються кадри соціальних працівників.

Основні підходи в соціальній роботі — 1. Індивідуальна психотерапія, центральним моментом якої є здатність у кожному конкретному випадку зробити оцінку, поставити соціальний діагноз і узяти його за основу при виборі методу допомоги.

2. Діагностичний *п.* Для нього характерний акцент на встановленні точного діагнозу і подальшому лікуванні.

3. Функціональний *п.*, основою якого є бажання змін у клієнта, його здатності до сприйняття допомоги.

4. Соціально-психологічний *п.*, який повинен будуватися на ряду принципів:

- *соціальний працівник повинен приймати свого клієнта таким, який він є, виявляючи до нього цікавість і повагу;*
- *у центрі уваги повинні бути потреби клієнта;*
- *розуміння клієнта повинне бути науково обґрунтованим і об'єктивним;*
- *соціальний працівник повинен поважати право клієнта на ухвалення власного рішення.*

Особистість — 1) людина як суб'єкт суспільних відносин і свідомої діяльності; 2) стійка система соціально значущих рис, що характеризують індивіда як члена суспільства.

Особистість соціального працівника. Впливати на своїх клієнтів, вирішувати професійні завдання соціальний працівник може, використовуючи свої знання і досвід, владні повноваження (посада), статус (права) і репутацію (думка про переваги і недоліки людини), харизматичні дані (наділена винятковими якостями, талантом) і особисту привабливість. Особливо важливий високий інтелектуальний, загальнокультурний і етичний потенціал. Соціальному працівнику властиві наступні якості: гуманістична спрямованість особистості, особиста і соціальна відповідальність, загострене почуття добра і справедливості, почуття власної гідності і повага до гідності іншої людини, терпимість, ввічливість, порядність, емпатійність, готовність зрозуміти інших і прийти на допомогу, емоційна стійкість, адекватна самооцінка і соціальна адаптованість.

Осудність — поняття переважно кримінального права, що означає здатність відповідати за вчинок. Базуючись на здоровій психіці, *О.* є передумовою вини і зумовлює допустимість кримінальної відповідальності за скоєні злочини через свідомий характер вчинків і дій.

Охорона здоров'я — система державних і суспільних заходів щодо охорони фізичного і психічного здоров'я кожної людини, попередження і лікування хвороб і продовження життя людини.

Охорона материнства і дитинства — система державних і суспільних заходів щодо охорони здоров'я жінок і дітей. Включає диспансеризацію жінок, патронаж вагітних і дітей, спостереження за станом здоров'я дитини, організацію соціальної допомоги матерям і дітям.

Патерн - 1) певна конфігурація чи групування частин за відповідною структурою; 2) модель або зразок.

Патріархат — епоха, що змінила матриархат, в розвитку первіснообщинного ладу, характеризується патро-лінійним родом (заснованим на спорідненості по батьківській, чоловічій лінії), коли чоловік виконує головну роль в сімейному, господарському і суспільному житті.

Патронаж — вид соціального обслуговування, переважно вдома, індивідуальних клієнтів і груп ризику, який полягає в постійному соціальному нагляді, регулярних відвідинах їх помешкань соціальними (та іншими) працівниками, наданні їм необхідної економічної, матеріально-побутової, лікувально-профілактичної допомоги тощо.

Парафілія — досягнення статевого задоволення за допомогою незвичайних або культурно неприйнятних стимулів, зазвичай це поняття використовують як синонім статевих відхилень девіації.

Парадигма – зразок, приклад.

Пауперизм — убогість як результат зростаючої експлуатації, масового безробіття і інфляції; масове зубожіння.

Пацієнт — хворий, що лікується у лікаря; особа, що звернулася по медичну допомогу або знаходиться під спостереженням медичних працівників.

Пенітенціарні установи — виправно-трудова установи, в яких відбувають покарання люди, що скоїли злочин чи правопорушення.

Пенсіонери — громадяни, що реалізують своє право на грошове забезпечення, встановлене чинним пенсійним законодавством і Конституцією України.

Пенсія — грошове забезпечення, виплачуване громадянам з Пенсійного фонду у старості, у разі втрати працездатності, за вислугу років, у разі втрати годувальника.

Переміщення соціальне— переміщення індивідів або соціальних груп з одних суспільних, шарів в інші, їх рух до вищих або до нижчих ієрархічних позицій.

Перепис населення — спеціально організований захід, мета якого — збір відомостей про всіх жителів країни для отримання даних про чисельність і розміщення населення по території країни і його складі за віком, сімейним станом, національністю, рівнем освіти, родом, місцем роботи, суспільними групами та іншими демографічними, економічними, соціальними і етнічними ознаками на певний момент часу. На основі соціальної інформації, одержаної в ході *П.н.*, визначають зміст соціальної політики, напрями і технології в соціальній роботі.

Персеверація — нав'язливе відтворення одних і тих же рухів, думок, уявлень. Персеверація виступає як мимовільна форма спогаду, коли образи спонтанно виникають в свідомості. Розрізняють моторні, сенсорні і інтелектуальні персеверації.

Перцепція – сприйняття.

Песимізм — похмуре світовідчуження, сприйняття життя, пройняте настроєм занепаду, безнадійності; відсутність віри в майбутнє, схильність бачити все з гіршої сторони, в похмурому світлі. Протилежність *П.* — *оптимізм*.

Підлітки — хлопчики і дівчатка в перехідному віці від дитинства до юнацтва (звично від 12 до 16 років). Основні специфічні особливості *П.* обумовлені фізичним, психологічним і соціальним становленням особистості, яке відбувається в цей період. Соціальна робота з *П.* повинна здійснюватися з урахуванням особливостей цієї вікової категорії.

Піклування — один з основних напрямів соціальної роботи в цілому; правова форма захисту особи і майнових прав та інтересів громадян. *П.* встановлюється: а) над неповнолітніми у віці від 15 до 18 років, які залишилися без батьківського піклування; б) над повнолітніми, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати свої обов'язки; в) над особами, обмеженими судом в дієздатності унаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними речовинами. Серед різноманітних форм *П.* — функціонування системи будинків-інтернатів, відповідних Центрів допомоги дітям, що залишилися без піклування батьків, влаштування дітей в прийомну сім'ю, тощо.

Пільга — надання яких-небудь переваг, часткове звільнення від виконання встановлених загальних правил, обов'язків і т.д.

Планування сім'ї — надання сім'ї можливості планувати потрібне для неї число дітей і проміжки між їх народженням.

Планування соціальне — планування, направлене на визначення цілей, показників, термінів, темпів, завдань розвитку соціальних процесів і основних засобів їх здійснення.

Позиція соціальна — 1) місце, яке займає людина в системі соціально-класових відносин, в соціальній структурі суспільства, інакше кажучи, соціальний стан; 2) усвідомлений вибір, світоглядна і етична орієнтація особистості. Успіх соціальної роботи і в цілому соціальної діяльності *багато в чому* визначається тим, наскільки враховується *П. с.* людей, зокрема клієнтів соціальних служб.

Показники соціальні — якісні і кількісні характеристики властивостей і станів соціальних об'єктів і процесів. У широкому значенні до них відносять демографічні, економічні, соціально-структурні показники політичного, етичного, соціально-культурного, духовного розвитку, способу життя різних груп населення і суспільства в цілому. Якісні показники фіксують наявність або відсутність певних властивостей, кількісні — міру їх вираженості, розвитку. Стосовно соціальної роботи *П.с.* можуть означати матеріальний стан сім'ї або людини, стан здоров'я (інвалідність), сімейний стан клієнта, види девіантної поведінки тощо.

Полігамія — не цілком точний термін, що відноситься до полігінії та поліандрії і означає шлюб взагалі; теж, саме що і багатошлюбність.

Політика соціальна — діяльність держави та її інститутів, органів місцевого самоврядування, установ всіх форм власності, громадських і релігійних організацій, громадян щодо розвитку і управління соціальною

сферою суспільства. Мета *П.с.* — створення умов для задоволення соціальних потреб і інтересів людей, підтримки, захисту, корекції і реабілітації окремих громадян і соціальних груп.

Популяція [фр. *population* — населення] — відтворення населення, обумовлене переважанням кількості народжених над кількістю померлих. Депопуляція — це переважання кількості померлих над кількістю народжених, незалежно від механічного приросту населення.

Потреба — стан недоліку в чому-небудь необхідному для підтримки життєдіяльності організму, людської особистості, соціальної групи, суспільства в цілому; спонукач активності.

Права — можливість вільного вибору дії, поведінки в рамках закону. Діляться на *П.* людини (належать їй внаслідок народження і є природними і невід'ємними) і *П.* громадянина (пов'язані з фактом громадянства, належності особи до певної держави, політичного співтовариства), нерозривно пов'язані з відповідальністю.

Право соціальне — 1) галузь права, регламентуюча норми соціального захисту людей; 2) дисципліна спеціальності «Соціальна робота», покликана дати студентам (слухачам) знання щодо норм сімейного, трудового, житлового законодавства, що регулюють охорону материнства і дитинства, права неповнолітніх, пенсіонерів, інвалідів і забезпечують їх соціальний захист; щодо порядку і організації опіки, піклування, усиновлення, позбавлення батьківських прав, направлення в спеціалізовані учбові заклади, інших проблем захисту людей.

Правовий захист — діяльність держави, направлена на забезпечення реалізації громадянами своїх прав і свобод, закріплених Конституцією України і законодавством.

Правоздатність — можливість громадянина бути суб'єктом права, мати громадянські права (обирати і бути обраним до органів державної влади, безкоштовно навчатися за рахунок держави, мати приватну власність тощо) та обов'язки. Виникає з моменту народження громадянина і зникає з його смертю.

Практика соціальної роботи — використання знань і навиків соціальної роботи для надання соціальних послуг людині, прошарку, групі. *П.с.р.* включає соціальну допомогу, соціальну терапію, соціальну реабілітацію, страхування, піклування, посередництво тощо.

Предмет, об'єкт і технологія соціальної роботи — предметом теорії і практики соціальної роботи є система закономірностей, принципів і концепцій, що виражають основні тенденції функціонування системи соціального захисту і соціальної допомоги. Об'єктом соціальної роботи виступають малозахищені верстви населення. Під технікою соціальної роботи розуміються прийоми і методи профілактики, діагностики і лікування соціальних хвороб.

Предикат – (від лат. *praedicatum* – сказане) – один із двох термінів судження, а саме той, в якому щось говориться про предмет мови (суб'єкт).

Призріння — увага, співчуття, милосердя, надання комусь притулку і їжі. Державна допомога потребуючим на Русі, що давала притулок, харчування.

Примушення — метод впливу на людину або групу людей з метою виконання ними необхідних дій, заснований на авторитеті і силі. Часто використовується для підтримки дисципліни.

Притулок — добродійна установа, що дає освіту і виховання сиротам та безпритульним дітям, забезпечує проживання і догляд престарілим, інвалідам та убогим.

Просодика (від гр. *prosodikos* – той, що стосується наголосу) – висота, гучність та тембр голосу, інтенсивність, темп та інтонації мовлення, сила наголосу.

Проксеміка (від лат. *proximus* – найближчий, близькість) **спілкування** – використання простору, дистанція спілкування, орієнтація та кут розташування людей, що спілкуються, і використання часу, вплив інтер'єру та інших умов на спілкування.

Пріоритети соціальні — соціальні завдання, які на думку групи або суспільства, на даному етапі його розвитку є невідкладними такими, що вимагають першочергового вирішення.

Прожитковий мінімум — сукупність матеріальних благ і фінансових коштів в конкретному суспільстві, державі для виживання і відтворення індивіда або даної соціальної групи.

Проституція [від лат. *prostitutio* — безчестя, ганьба) — соціальне явище, що виникло ще в 3—2 ст. до н. е., продаж жінками свого тіла з метою здобуття коштів для існування.

Професійна орієнтація — науково-організоване інформування про професії, призначене головним чином для молоді, що закінчує загальноосвітню школу, в цілях практичної допомоги у виборі професії з урахуванням схильностей, інтересів і здібностей, що сформувалися, а також потреб суспільства.

Професія — рід трудової діяльності (або занять) людини, що володіє для цього необхідними спеціальними теоретичними знаннями і практичними навиками.

Профілактика [грец. *prophylaktikos* — запобіжний] — система державних, соціальних, гігієнічних і медичних заходів, направлених на забезпечення високого рівня здоров'я і попередження хвороби.

Проекція — по Фрейдю — механізм психологічного захисту індивіда, полягаючий в неусвідомленому наділені іншого індивіда власними рисами і властивостями. Сприйняття власних психічних процесів як властивостей зовнішнього об'єкту в результаті несвідомого перенесення на нього своїх внутрішніх імпульсів і відчуттів.

Професіоналізм — це високий, стійкий рівень знань, умінь і навиків, дозволяючий досягати найбільшої ефективності в професійній діяльності.

Психодрама — прийом групової терапії. Учасники *П.* розігрують якісь ролі, граючи себе чи своїх противників в різних ситуаціях соціального стресу.

Психоз — глибокий хворобливий розлад психіки, що виявляється у неадекватному відображенні реального світу. Важливою ознакою психозу є зникнення критики до хворобливого стану — нерозуміння і заперечення хвороби. При психозі з'являються невластиві нормальній психіці ознаки:

галюцинації (зорові, слухові, тактильні, смакові, нюхові); марення (переслідування, іпохондрія); депресивні (туга, виникнення думок про самогубство); манакальні (патологічна збуджена веселість, напружений злобно-тужливий стан); психомоторні варіанти збудження і гальмування.

Психопатії [від греч. *psyche* — душа, *pathos* — страждання, хвороба] — патологія характеру, при якій у суб'єкта спостерігається практично незворотня вираженість особистих властивостей, які перешкоджають його адекватній адаптації в соціальному середовищі. Виражається в численних конфліктах з оточуючими і з самим собою. Підвищена вірогідність алкоголізму, наркоманії, самогубств, неврозів, психосоматичних захворювань та ін. Розрізняють природжену або конституціональну — обумовлену природженою неповноцінністю нервової системи і придбану в результаті перенесених у молодому віці захворювань (енцефаліт, травми голови), а також неправильного виховання.

Психотерапія [від греч. *psyche* — душа, *therapeia* — догляд, лікування] — комплексний лікувальний вербальний і невербальний вплив на емоції, думки, самосвідомість людини при багатьох психічних, нервових і психосоматичних розладах.

Психостенічний — страждаючий на психостенію — захворювання, що характеризується нерішучістю, невпевненістю в своїх силах.

Расизм — сукупність антинаукових концепцій, основу яких складають положення про фізичну і психічну нерівноцінність рас та про вирішальний вплив расових розбіжностей на історію і культуру суспільства, про відвічний поділ людей на вищі і нижчі раси. *P.* — офіційна ідеологія фашизму.

Раціоналізація — спосіб спонукання клієнта до пошуку нових ідей і варіантів розв'язання його проблеми під час розмови і допомога співбесіднику краще усвідомити свої проблеми, розглянути й уточнити деталі ситуації.

Реабілітація [від пізньолат. — *rehabilitatio* — відновлення]. 1) Юридичне відновлення в правах. *P.* особи, яка притягувалася як звинувачувана, або була визнана винною за вироком суду, або піддавалася адміністративному стягненню, вважається виголошення виправдувального вироку при перегляді справи, ухвала (постанова) про припинення кримінальної справи за відсутності складу злочину або за не доведенням участі у здійсненні злочину, а також ухвала про припинення справи про адміністративне правопорушення; 2) (мед.) комплекс медичних, психологічних, педагогічних, технічних, професійних заходів, направлених на відновлення (або компенсацію) порушених функцій організму і працездатності хворих та інвалідів.

Медична, психологічна, педагогічна, технічна, професійна функція, разом узяті, забезпечують соціальну *P.* хворого (потерпілого). Основні завдання *P.* полягають у тому, щоб відновити здатність хворого або інваліда до життя в суспільстві, створити відповідні передумови для залучення його до суспільно-корисного життя суспільства.

Реабілітація інвалідів — процес і система медичних, психологічних, педагогічних, соціально-економічних заходів, направлених на усунення або найбільш повну компенсацію обмежень життєдіяльності, викликаних порушенням здоров'я із стійким розладом функцій організму.

Ретритизм – неприйняття, ухилення від дотримання норм і легітимних засобів досягнення цілі.

Рефлексія – процес самопізнання, споглядання й розуміння власного внутрішнього світу; сприйняття та розуміння психічного стану та можливого ходу думок іншої людини в спілкуванні, усвідомлення того, як партнер сприймає й оцінює тебе, твої особисті якості, емоційні реакції та думки.

Ризик соціальний — урахування і регулювання соціальних чинників і наслідків, які небажані, соціально неприйнятні, загрожують життю і здоров'ю людей.

Ринок праці — процеси руху робочої сили, її включення в суспільне виробництво, вивільнення, використання, розподілу і перерозподілу.

Ригідність (лат. Rigidus — жорсткий) — в психології складність (аж до повної нездатності) змінити намічену суб'єктом програму діяльності відповідно до вимог ситуації.

Ритуалізм – по Р. Мертону – тип адаптації, коли індивід не приймає пануючі в даній культурі цілі, яких він не може досягти, але одобряє і використовує інституційні засоби (порядок, система тощо).

Рівень життя — соціально-економічна категорія, що виражає ступінь задоволення матеріальних і культурних потреб населення країни (або окремого регіону), класів і соціальних груп, сім'ї, індивіда в сенсі забезпеченості споживацькими благами, що характеризуються переважно показниками, абстрагованими від їх якісного значення.

Роль соціальна — сукупність норм, що визначають поведінку діючих в соціальній системі індивідів, заданих соціальним статусом або позицією людини в системі суспільних або міжособистісних відносин.

Самотність — соціально-психологічний стан, що характеризується недоліком або відсутністю соціальних контактів. Це форма самосвідомості. Великий вплив на розширення *С.* робить зростаюча шлюбно-сімейна динаміка, деперсоналізація великих міст, зміцнення проявів індивідуалізму. *С.* — важкий стан людини, криза внутрішнього «Я». Існують чотири вимірювання *С.*: космічна, культурна, соціальна і міжособистісна. Проблема *С.* є однією з найважливіших проблем теорії і практики соціальної роботи.

Самогубство (суїцид) — вільне і навмисне припинення свого життя. При *С.* людина має мету і мотив, який спонукає її до дії. Причина *С.* — невирішений конфлікт особистості з оточенням і психосоціальна дезадаптація. Розрізняють істинні *С.* і демонстративно-шантажні; *С.* у вигляді помсти, уникнення, заклику, самопокарання, відмови від життя як такого. До суїцидальної поведінки відносяться: антивітальні переживання; пасивні *С.* думки; *С.* задуми; *С.* наміри; *С.* спроба, що має дві фази: оборотну і необоротну. Найбільш схильні до суїцидальної поведінки підлітки і люди похилого віку. Існують чотири типи післясуїцидальних станів: 1) критичний; 2) маніпулятивний; 3) аналітичний; 4) суїцидально-фіксований.

Самоствердження — одна з фундаментальних потреб і здібностей людини як свідомої, творчо дієвої родової істоти; форми творчої самореалізації людини.

Свобода соціальна — ступінь соціальної самостійності (автономії) особистості, групи, організації та інших суб'єктів, можливість і повнота

задоволення потреб, розвитку здібностей, наявність різних прав та їх практичне забезпечення. Розрізняють свободу економічну (у сфері трудових відносин і обміну) і політичну (свобода слова, зборів, мітингів, участь в управлінні тощо), релігійну (свобода совісті) й інтелектуальну (свобода художньої, наукової творчості, свобода спілкування тощо).

Сегрегація (лат. segregatio – відокремлення) – один з проявів расової дискримінації, що полягає в примусовому відокремленні "кольорового" населення від "білого".

Секс — статеві відносини, сукупність психічних реакцій, переживань і вчинків, пов'язаних з проявом і задоволенням статевого потягу.

Сексизм – упереджене ставлення до людей за ознакою статі. Таке ставлення призводить до дискримінації "за статтю".

Сексологія — область наукових досліджень і знань про статеve життя, включаючи біолого-медичні, соціально-історичні і психологічні аспекти.

Сексопатологія — розділ клінічної медицини, вивчаючий хворобливі відхилення в статевому житті людини, їх походження, методи розпізнавання, лікування і профілактики.

Сексуальна революція — радикальна ломка традиційних норм, обмежень і заборон у сфері сексуальних відносин, пов'язана головним чином з молодіжними бунтарськими рухами.

Сексуальне виховання — освіта населення в питаннях статевиx взаємостосунків.

Сеніальні психози — група психічних хвороб, що включає старече недоумство і т.з. функціональні психози пізнього віку.

Сенсорний – чуттєвий, відчуваючий, той, що відноситься до відчуттів.

Сирітство— соціальне поняття, яке показує положення дітей-сиріт. Сирота — дитина, що знаходиться тимчасово або постійно поза сімейним оточенням, а також дитина, яка через свої інтереси не може залишатися в такому оточенні, має право на захист і допомогу з боку держави.

Система (від гр. – утворення, складання) – 1) форма, спосіб побудови, організація чогось; 2) порядок, зумовлений правильним розташуванням частин, структурний ряд, зв'язане ціле; 3) сукупність принципів, покладених в основу певного вчення.

Синектика – метод стимулювання творчої активності, за якою створюються особливі умови, які заохочують висування неочікуваних аналогій до поставленої проблеми.

Сімейна терапія — область теоретичної і практичної діяльності, направленої на нормалізацію сімейних відносин, зміну дисфункціональних моделей сімейної взаємодії з метою відновлення психологічного і психічного здоров'я членів сім'ї.

Сім'я — соціальний інститут, що характеризується певними соціальними нормами, санкціями, зразками поведінки, правами і обов'язками, що регулюють відносини між подружжям, батьками і дітьми. Розрізняють: прості С. — з однією шлюбною парою і дітьми, які ніколи не були у шлюбі (або без дітей). С, в якій діти живуть з одним з батьків, називається неповною. Сім'ї трьох або більше поколінь, які об'єднують батьків, їх дорослих дітей з чоловіками, дружинами і

дітьми-внуками, називають складними, розширеними. По числу дітей виділяють бездітні, малодітні, багатодітні; *С.* малозабезпечена — рівень доходів якої не перевищує прожиткового мінімуму. *С.* соціального ризику — різновид *С.*, яка не відповідає своєму призначенню і не виконує достатньою мірою своїх функцій, - схильна до впливу негативних соціальних чинників, тісно взаємодіє з групами соціального ризику.

Смертність — демографічний показник, що характеризує стан здоров'я різних груп населення (кількість смертей на 1 тис. населення за рік): територіальних, статево вікових, соціальних та ін.

Рівень *С.* залежить від взаємодії різних чинників (географічних, соціально-економічних, культурно-історичних, соціально-психологічних тощо). Серед них головним є соціально-економічний, він виражається в рівні добробуту, освіти, харчування, в житлових умовах, санітарно-гігієнічному стані населених місць і якості охорони здоров'я. Дією саме цього чинника пояснюється підвищена *С.* населення, перевищення *С.* над народжуваністю, зменшення чисельності населення країни.

Совість — поняття моральної свідомості, внутрішня переконаність в розумінні того, що є добром і злом, етична відповідальність за свою громадську поведінку.

Соціалізація [від лат. *socialis* — суспільний] — процес становлення особистості, засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, властивих даному суспільству, соціальній групі.

Соціальна робота — професійна діяльність, зв'язана із застосуванням соціологічних, психологічних і педагогічних методів і прийомів для вирішення індивідуальних і соціальних проблем (бідності, безробіття, наркоманії, правопорушень, юнацького виховання та ін.).

Соціальна служба регіону — система установ, які створюються відповідно до основних напрямів соціальної роботи в регіоні, тобто частини країни, відмінної від інших її частин сукупністю економічних, соціальних і культурних особливостей.

Соціальна сфера — відносно самостійна сфера суспільного життя, в якій реалізуються багатоманітні соціальні інтереси і відносини соціальних суб'єктів, відбувається суспільне відтворення особистості; одночасно це область діяльності людей, зайнятих наданням соціальних благ і послуг.

Соціальне обслуговування — соціальна підтримка, надання соціально-побутових, соціально-медичних, психолого-педагогічних, соціально-правових послуг і матеріальної допомоги соціальними службами, включаючи соціальну адаптацію, абілітацію і реабілітацію громадян, що опинилися в складній життєвій ситуації. Держава гарантує громадянам право на *С. о.* Основні принципи *С. о.* адресність, доступність, добровільність, гуманність, пріоритетність надання соціальних послуг неповнолітнім, що знаходяться у важкій життєвій ситуації, конфіденційність, профілактична спрямованість.

Соціальне планування — діяльність по виробленню засобів і методів досягнення таких станів соціальних систем, які відповідають потребам даного суспільства.

Соціальне проектування — теоретичне дослідження, узагальнення практичного досвіду, систематичний опис соціального експерименту, що містить пропозиції щодо застосування даної розробки на практиці; побудова конкретних соціальних моделей, прогнозів, заснованих на соціологічних дослідженнях, економічних розрахунках, адміністративних новаціях тощо.

Соціальне страхування — одна з організаційно-правових форм соціального захисту, що є системою державної і суспільної підтримки населення в грошовій і матеріальній формі. Здійснюється за рахунок спеціальних страхових фондів.

Соціальне управління — цілеспрямований вплив на суспільство для впорядкування і розвитку його певної якісної специфіки.

Соціальний нагляд — форма контролю державними органами і громадськими об'єднаннями за дотриманням законності і правопорядку в країні, а також припинення порушень прав, свобод і законних інтересів громадян.

Соціальний педагог — працівник соціальної сфери, що спеціалізується на роботі з дітьми і батьками, дорослим населенням у сімейно-побутовому середовищі, з підлітками і молодіжними групами і об'єднаннями, *С. п.* покликаний забезпечувати соціально-психологічну підтримку процесу соціалізації дітей і молоді, надавати психолого-педагогічну допомогу сім'ї, різним виховним установам, виконувати роль посередника, зв'язуючої ланки між дітьми і дорослим населенням, школою і сім'єю, особою та державою, надавати допомогу підліткам в період їх соціального і професійного становлення, захищати їх права. Можлива наступна спеціалізація *С. п.*: організатор культурного дозвілля, організатор фізкультурно-оздоровчої роботи за місцем проживання тощо.

Соціальний працівник — людина, яка через свої посадові і професійні обов'язки надає всі (або окремі) види соціальної допомоги в подоланні людиною, сім'єю або групою проблем, які у них виникають.

Соціальні гарантії — умови і засоби, що забезпечують безперешкодну реалізацію і охорону конституційних прав і свобод громадян. Формування системи *С. г.* напряму пов'язано з удосконаленням законодавчої бази.

Соціальні меншини — сукупність малих соціальних груп, колективів, нечисленних етносів, організацій, опосередкуючих зв'язок між індивідами і суспільством. Норми і цінності *С. м.* відрізняються від загальноновизнаних норм в суспільстві. *С. м.* можуть знаходитися в повній суперечності з суспільством через свою не традиційність.

Соціальні пільги — повне або часткове звільнення окремої категорії громадян від виконання встановлених законом норм або полегшення умов їх виконання. Встановлюються законом і діють у сфері оподаткування, охорони здоров'я, забезпечення житлом, та ін.

Соціальні проблеми літніх людей — специфічні проблеми певних соціально-демографічних верств населення, що з'являються у зв'язку з виходом на пенсію і процесом старіння. *С. п. л. л.* визначаються станом здоров'я, матеріальним станом, забезпеченням зайнятості, а також якістю медичного і соціального обслуговування, розвиненістю соціальної інфраструктури. Однією з

найсерйозніших психологічних проблем літніх людей є самотність, яку вони відчують.

Соціальні служби — сукупність державних і недержавних органів управління, структур і спеціалізованих установ, що здійснюють соціальну роботу по обслуговуванню населення, надаючи населенню соціальну допомогу і послуги з метою подолання або пом'якшення складних ситуацій.

Система *С.с.* включає державну, недержавну і комунальну (місцеву) служби. До державної *С.с.* відносяться органи управління, установи і підприємства соціального обслуговування системи соціального захисту населення, міністерств і відомств України, до компетенції яких віднесена функція соціальної допомоги населенню. До недержавної — установи і підприємства соціального обслуговування, створювані добродійними, громадськими, релігійними та іншими організаціями і приватними особами. До комунальної *С.с.* відносяться установи і підприємства соціального обслуговування, що знаходяться у віданні органів місцевого самоврядування.

Соціальні технології — сукупність методів, методик, розробок, розрахунків, моделей проектування і впровадження різних соціальних інновацій.

Соціодрама [від лат. *socius* — загальний, сумісний + грец. *drama* — дія] — метод групової психокорекційної роботи, направленої на усунення конфліктів в групі, слугує способом моделювання міжособистісних відносин в групі.

Соціогенез — походження і розвиток вищих психічних функцій, особливості свідомості і міжособистісних стосунків, що обумовлені особливостями соціокультур і соціально-економічним устроєм.

Соціум — велика група людей, об'єднаних на основі спільності території, економіки та політики, яка напружувала єдині поведінкові вимоги (закони і соціальні норми) в різних сферах життя.

Спадковість — властивість організмів повторювати у ряді поколінь схожі типи обміну речовин, функціонування тканин, будови органів і систем, ознаки батьків і індивідуального розвитку в цілому. Забезпечується самовідтворенням матеріальних одиниць спадковості — генів, локалізованих в специфічних структурах ядра клітини (хромосомах) і цитоплазми. *С.* забезпечує спадкоємність морфологічної, фізіологічної, біохімічної організації живих істот у ряді поколінь. Разом з мінливістю *С.* забезпечує постійність і різноманіття форм життя і лежить в основі еволюції живої природи.

Спілкування — процес міжособистісної взаємодії людей, в якому відбувається взаємообмін інформацією, навиками, емоціями, заснований на відображенні соціальної дійсності суб'єктами спілкування.

Спільнота соціальна — сукупність людей, що характеризується стійкими зв'язками і відносинами, рядом специфічних ознак, що надають їй неповторної своєрідності. Це може бути рід, плем'я, сім'я, община, народність, нація.

Споживчий кошук — мінімальний набір продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, необхідних для збереження здоров'я людини і забезпечення її життєдіяльності.

Спосіб життя — соціологічна категорія, що охоплює сукупність видів життєдіяльності людини, типові для конкретно-історичних соціально-економічних відносин.

Статева структура населення — співвідношення чисельності чоловіків і жінок у складі населення. Визначається соціально-економічними і демографічними чинниками. У зв'язку з тим, що тривалість життя жінок більше, ніж у чоловіків, більшість літніх людей — це жінки. Відмінності *С. с. н.* різних країн і регіонів досить істотні і визначаються особливостями розвитку продуктивних сил, наслідками воєн, процесами урбанізації і міграції.

Старече недоумство — прогресуючий розпад психічної діяльності — обумовлено атрофічними змінами головного мозку. Захворювання починається, як правило, у віці 70—80 років із змін особистості (огрубіння, черствість, втрата інтересів, прихильностей). Пізніше починають переважати розлади пам'яті.

Стереотип соціальний — традиційний, звичний образ або уявлення про соціальний об'єкт, подію, які емоційно забарвлені і відрізняються високою стійкістю.

Стереотип — відносно стійкі уявлення про соціальне явище, соціальний статус або об'єкт (конкретного індивіда або групу), що є, як правило, спотвореними, оскільки базуються на поверхневих характеристиках та надмірному узагальненні характеристик, що спостерігаються у деяких членів групи.

Стигма — соціальне становище індивіда, яке сприймається в даному середовищі як принизливе, та пов'язані з цим суб'єктивні переживання.

Стрес [англ. stress — напруга] — неспецифічна відповідь організму на будь-яку вимогу, що пред'являється йому.

Сумісність подружжя — збіг у подружжя біологічного, психологічного, національного, етичного, культурного, психофізіологічного, сексологічних та інших особливостей.

Супервізія — один із методів підготовки і підвищення кваліфікації фахівців; форма консультування в ході роботи більш досвідченим спеціально підготовленим фахівцем-супервізором.

Таврування — накладання тавра, певного імені, прізвища, назви людині або її проблемі на підставі певних характеристик або моделей поведінки.

Такесика (від гр. take) — доторкування, рукостискання, поплескування, погладження, обійми, поцілунки тощо.

Таксація — оцінка.

Телефон довіри — служба екстреної психологічної допомоги і емоційної підтримки по телефону. Анонімно по допомогу можуть звертатися підлітки, жертви сексуального насильства, наркомани тощо. Виділяють два напрями в розвитку служби *Т. д.*: 1) професійна психологічна допомога; 2) емоційна підтримка і участь, що надається добровольцями-непрофесіоналами.

Терапія (від гр. лікування) — галузь клінічної медицини, що вивчає внутрішні хвороби та розробляє методи запобігання і лікування їх.

Традиціоналізм — соціально-філософський напрям, в основі якого прагнення зберегти культурні, соціальні, історичні, релігійні та інші традиції.

Тривалість життя — часовий інтервал, що починається з народження і закінчується смертю. *Т. ж.* залежить від умов і якості життя і може варіюватися у різних поколіннях. Найвища очікувана *Т. ж.* — в Японії, найнижча — в Індії. У всьому світі тривалість життя жінок більша, ніж чоловіків. *Т. ж.* визначають

соціальні і біологічні фактори, які тісно взаємопов'язані. При цьому негативний вплив соціальних умов скорочує біологічну (генетично-обумовлену) т. ж. людини.

Урбанізація [від лат. urbanus — міський] — процес зростання міст, зосередження в них населення і промисловості, розповсюдження міського способу життя на все суспільство, що викликає зміни в економіці і соціальному житті. У. пов'язана з розвитком індустріального і постіндустріального суспільства. Субурбанізація характеризує стрімке зростання передмість великих міст.

Усиновлення (удочеріння) — юридичний акт, через який між усиновителем і усиновленою дитиною встановлюються правовідносини, аналогічні існуючим між кровними батьками і дітьми. Усиновленням може бути тільки неповнолітній. Дотримання інтересів дітей є однією з головних умов У.

Упередження — установка, перешкоджаюча адекватному сприйняттю об'єкту і спотворююча його, що є наслідком некритичного сприйняття інформації.

Фактори ризику — обставини, які сприяють виникненню і розвитку захворювань (наприклад, куріння, наркоманія, алкоголізм).

Фасилітація — метод соціальної роботи, за допомогою якого налагоджуються зв'язки між клієнтом і соціальними системами.

Фемінологія - наука, що вивчає закономірності стану жінки в суспільстві, досліджує всю сукупність соціальних, політичних, економічних і духовних тенденцій досягнення рівності можливостей для чоловіків і жінок, взаємовідносини статей в різних сферах життя суспільства.

Філантропія [від грец. — людинолюбство] — добродійна діяльність, надання матеріальної допомоги і заступництва малозабезпеченим, потребуючим, громадянам, як окремими особами, так і організаціями. Ф. — сукупний взаємозв'язок моральних уявлень і дій по наданню допомоги знедоленим. Вона може бути направлена також на заохочення і розвиток яких-небудь суспільно значущих форм діяльності. Філантропічні організації і їх діяльність займають важливе місце в суспільному механізмі сучасних держав. Ф. з'явилася одним з каналів суспільної активності, формування і прояву доброти і етичного самовиховання.

Філогенез – історичний розвиток як окремих видів і систематичних груп організмів так і органічного світу в цілому.

Форми надання допомоги малозабезпеченим — а) фінансова допомога — індексація доходів громадян (повна або часткова), компенсація витрат у зв'язку із збільшенням вартості товарів і послуг та оплата деяких з них; б) натуральна підтримка — забезпечення промисловими і продовольчими товарами, виділення земельних ділянок, пріоритетність надання медичних послуг і протезування; в) забезпечення зайнятості — підготовка і перепідготовка кадрів, створення додаткових робочих місць, зміна режиму праці і відпочинку; г) поліпшення соціальних умов, включаючи житлові, виділення місць в дитячих і дошкільних установах, а також організація догляду за особами похилого віку.

Фрустрація [від лат. fraudis — обман, розлад, руйнування планів] — психічний стан, що виражається в характерних особливостях переживань і

поведінки, що викликається об'єктивно непереборними труднощами на шляху до досягнення мети і вирішення проблеми.

Хвороба — порушення нормальної життєдіяльності організму, яке обумовлюється функціональними і морфологічними змінами. Це пов'язано з впливом на організм шкідливих чинників зовнішнього середовища (фізичних, хімічних, біологічних, соціальних) тощо.

Хвороби психічні — специфічні хвороби людини, виникаючі в результаті порушення або зміни діяльності всього організму, переважно мозку, центральної нервової системи і, відповідно, що виявляються різноманітними розладами психічної діяльності.

Хвороби психосоматичні — патологічні розлади функцій організму і систем, які виникають при дії психотравмуючих чинників (сильний емоційний стрес, депресія тощо).

Цілі (орієнтири) соціальні — цінності індивіда, групи індивідів, класів, суспільства, на досягнення яких направлена їх діяльність.

Цінності соціальні — 1) у широкому значенні — значущість явищ і предметів реального життя з точки зору їх відповідності або невідповідності потребам суспільства, соціальних груп і особистості; 2) у вузькому значенні — етичні і естетичні вимоги, що вироблені людською культурою і є продуктами суспільної свідомості. До числа *Ц.с.* відносять мир, соціальна справедливість, людська гідність, громадянський обов'язок та ін.

7.3. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Путівник для фахівців із соціальної роботи в таблицях і схемах : навчально-методичний посібник [електронне видання] / автор. кол. О. Білько, І. Борощук, Т. Василюк, І. Лисоконь, В. Османова. Кривий Ріг : КДПУ. 2024. 39 с.
2. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму. 2020. 275 с.
3. Файчук О. Л. Вступ до спеціальності «Соціальна робота» / О. Л. Файчук. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 40 с.

Допоміжна:

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О.М. Денисюк та ін.; ред. кол.: О.В. Епель, Т.Л. Лях, І.В. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с.
2. Актуальні проблеми теорії та практики соціальної роботи на межі тисячоліть : монографія / за ред. А. Й. Капської. – К. : УДЦССМ, 2018. 344 с.
3. Н. Сайко. Вступ до спеціальності «Соціальна робота»: Навчальний посібник для студентів спеціальності «Соціальна робота». Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2017. 230 с.

7.4. Інформаційні ресурси

1. Міністерство соціальної політики України - www.mlsp.gov.ua.

8. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Форми занять	Наявне матеріально-технічне забезпечення	Необхідне матеріально-технічне забезпечення
Лекція	Ноутбук	проектор, приміщення з доступом до Інтернету
Практичне заняття	наочні та роздаткові матеріали, переносна дошка з відривними листами паперу	спеціалізований кабінет № 28
Модульний контроль	Доступ до мережі Інтернет	приміщення комп'ютерного класу №28